

Stanje istraženosti srednjovjekovnih utvrda, posjeda i naselja na području Grada Vrbovca i okolice

Dorić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:097793>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za arheologiju

Marija Dorić

Stanje istraženosti srednjovjekovnih utvrda, posjeda i naselja na području Grada

Vrbovca i okolice

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr.sc. Tatjana Tkalčec

Zagreb, veljača 2023.

Prvenstveno želim zahvaliti svojoj mentorici, doc. dr. sc. Tatjani Tkalčec, koja je svojim konstruktivnim kritikama i brojnim savjetima uvelike pomogla u procesu pisanja ovog rada. Hvala Vam!

Veliko hvala i mom tati koji je išao sa mnom po terenima i bio neizmjereno sretan i ponosan kada je pronašao svoj prvi ulomak keramike. Zahvaljujem i svojoj sestri na riječima ohrabrenja i savjetima kada se pisanje činilo nemogućim. Puno hvala i ostatku moje obitelji te prijateljima koji su bili fantastična podrška! Na kraju, želim zahvaliti i svojim ljubimcima, Belli i Nali, koje su najbolje „support animals“ koje osoba može poželjeti!

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POSJEDI	4
2.1. POSJED VRBOVEC.....	4
2.2. POSJED RAKOVEC	7
2.3. POSJED DIJANEŠ.....	10
2.3.1. OBITELJ BRITVIĆ	11
3. UTVRDE.....	12
3.1. UTVRDA VRBOVEC	12
3.2. UTVRDA RAKOVEC	14
3.3. UTVRDA DIJANEŠKO	17
4. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA VRBOVEČKOM PODRUČJU	19
4.1. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE GRABRIĆ	22
4.2. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE SALAJCI – VELIKE LIVADE.....	23
4.3. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE HAGANJ – ŠUMA NOVAKUŠA	23
4.4. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – LUBENA.....	24
4.5. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – BARBARSKO 2	24
4.6. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – BARBARSKO 1	25
4.7. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE BUZADOVEC – VOJVODICE	25
4.8. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE SALAJCI I.....	26
4.9. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE LUBENA – SALAJCI II	27
4.10. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA OKO DVORA PATAČIĆ I KULE ZRINSKI	27
4.11. TERENSKI PREGLED TRASE CESTE ČVOR PRILESJE – KLOŠTAR IVANIĆ – IVANIĆ-GRAD	29
4.12. TERENSKI PREGLED DOLINE GLOGOVNICE.....	29
4.13. TERENSKI PREGLED GRADA VRBOVCA I OKOLICE	30
4.14. TERENSKI PREGLED UTVRDE RAKOVEC I UTVRDE DIJANEŠKO	31
4.14.1. UTVRDA RAKOVEC I ANALIZA POVRŠINSKIH NALAZA	32
4.14.2. UTVRDA DIJANEŠKO I ANALIZA POVRŠINSKIH NALAZA.....	49
5. DISKUSIJA.....	51
6. ZAKLJUČAK	55
7. POPIS LITERATURE	58
8. POPIS IZVORA	61
9. POPIS PRILOGA.....	61
SAŽETAK.....	64
SUMMARY	65

1. UVOD

Grad Vrbovec nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Zagrebačke županije. Na zapadu graniči s gradom Sveti Ivan Zelina i općinama Preseka i Rakovec, na jugu s općinama Brckovljani i Kloštar Ivanić, a na istoku grad Vrbovec graniči s općinama Gradec i Dubrava. Što se tiče administrativnog područja, grad Vrbovec sastoji se od 42 naselja: Banovo, Brčevac, Celine, Cerik, Cerje, Dijaneš, Donji Tkalec, Dulepska, Đivan, Gaj, Gornji Tkalec, Gostović, Graberanec, Graberščak, Greda, Hruškovića, Konak, Krkač, Kućari, Lonjica, Lovrečka Varoš, Lovrečka Velika, Luka, Lukovo, Marenić, Martinska Ves, Naselje Stjepana Radića, Negovec, Novo Selo, Peskovec, Pirakovec, Podolec, Poljana, Poljanski Lug, Prilesje, Samoborec, Savska Cesta, Topolovec, Vrbovec, Vrbovečki Pavlovec, Vrhovec i Žunci (Službene mrežne stranice grada Vrbovca: <https://vrbovec.hr/2016/06/02/o-gradu-vrbovcu/>, pristupljeno 17.2.2023.).

Područje Vrbovca nalazi se na južnom dijelu Lonjskog humlja, u kontaktnoj zoni s Križevačkim humljem, a karakterizira ga blago bregoviti teren u čijim dolinama su brojni vodotoci (Tkalčec 2015b, 118).

Na području današnje općine Vrbovec u kasnom srednjem vijeku postojala su tri trgovišta: Vrbovec, Rakovec i Dubrava, dok su sajamsku povlasticu imali Gradec i Lovrečka Varoš (Buturac 1984a, 140; Tkalčec 2015b, 118). Ujedno je postojalo i nekoliko vlastelinstava, odnosno gospoštija: Vrbovec, Rakovec (koji su kasnije ujedinjena gospoštija Vrbovec – Rakovec), Lovrečina – Gostović, Dubrava, Gradec, Tkalec i Preseka (Tkalčec 2015b, 118).

Općina Rakovec se nalazi, kao i Vrbovec, na sjeveroistočnom dijelu Zagrebačke županije te ulazi u područje šireg zagrebačkog prostora. Na zapadu i sjeveru, općina graniči s gradom Sveti Ivan Zelina, na sjeveroistočnom dijelu graniči s općinom Preseka, a na jugu i jugoistoku graniči s gradom Vrbovcem (<https://www.rakovec.hr/2010/03/30/geografski-poloaj/>, pristupljeno 17.2.2023.). Na području općine prevladavaju ravni tereni i tereni umjerenog nagiba te je time i pogodno za gospodarsko iskorištavanje i uvođenje infrastrukture (<https://www.rakovec.hr/2010/03/30/reljef-i-tlo/>, pristupljeno 17.2.2023.). S obzirom na ovako povoljan položaj, ne čudi da je Rakovec u ne tako davnoj prošlosti bio i središnji posjed okolice.

U ovom radu prema povijesnim izvorima obradit će se srednjovjekovni posjedi i utvrde na području grada Vrbovca i na području sjeverozapadno od Vrbovca gdje se nalaze općina Rakovec i naselje Dijaneš. Nakon toga slijedi popis arheoloških istraživanja koja su obavljena na području grada Vrbovca i njegove šire okolice te na području općine Gradec. Također će se obraditi terenski pregledi na spomenutim područjima. S obzirom na to da nekadašnja vlastelinstva Lovrečina – Gostović, Dubrava, Tkalec i Preseka nisu arheološki istraživana, već se opisuju samo u izvorima, ona neće biti obrađena u ovom radu.

Terenski pregled utvrde Rakovec i njene okolice obavljen je tijekom dva dana, 11. i 13. ožujka 2020. godine. Prvog dana arheološki materijal je sakupljen s područja utvrde te je odijeljen u vrećice koje su označene prema stranama svijeta (sjeverozapad, sjeveroistok, jugoistok i jugozapad) te sam plato utvrde. Dana 13. ožujka prikupljen je materijal s katastarskih čestica 898 i 902/1, odnosno s oranica na kojima je bila dobra vidljivost. Većina područja je bila prekrivena livadama i niskim raslinjem te je mogućnost terenskog pregleda bila ograničena. Dana 17. ožujka izvršen je terenski pregled na području utvrde Dijaneško i njene okolice. Područje utvrde je obraslo šumom i niskim raslinjem te metoda terenskog pregleda nije bila moguća. Okolne oranice također nisu dale mnogo informacija te je pronađeno svega dva ulomka arheološkog materijala. Sakupljeni materijal temeljito je opran i osušen te razvrstan u vrećice s podacima o mjestu nalaska. Materijal je uz pomoć mentorice doc. dr. sc. Tatjane Tkalčec razvrstan na temelju kuhinjske, stolne i tehničke keramike te na metal i kosti. Nakon završetka pisanja ovog rada, materijal će biti privremeno pohranjen u prostorima Dvorca Patačić u Muzejskoj zbirci Pučkog otvorenog učilišta u Vrbovcu.

Cilj ovog rada je sagledati stanje istraženosti srednjovjekovnih nalazišta na području Vrbovca i okolice te sagledati na koji način i u kojem obimu je arheologija pridonijela boljem poznavanju srednjovjekovnih posjeda, utvrda i naselja na istraživanom području. Sumiranjem svih arheološki istraživanih lokaliteta (iskopavanih i rekognosciranih), pretpostavka je da će se ostvariti i podaci koji će omogućiti razmatranje određenih obrazaca naseljavanja tijekom srednjeg vijeka na vrbovečkom području. Prvenstveno se to odnosi na sagledavanje eventualnih pravilnosti u odabiru položaja za naseljavanje. Ovim istraživanjem želi se i dobiti odgovore na sljedeća pitanja:

1. Odvija li se u srednjem vijeku naseljavanje u većoj mjeri na položajima koji su već otprije bili naseljavani u starijim arheološkim razdobljima ili se odabiru do tad nenaseljavani položaji;

2. Koja arheološka razdoblja su najučestalije zastupljena na srednjovjekovnim lokalitetima na kojima postoji kontinuitet naseljavanja iz starijih razdoblja;
3. Kakav je odnos između odabira položaja za naseljavanje u srednjem vijeku i novome vijeku, odnosno nastavlja li se na tim lokalitetima u pravilu život i dalje ili ne.

Posebna pozornost usmjerena je na poznate utvrde u vrbovečkome kraju. Plemičke utvrde su na svojevrsan način predstavljale središnja mjesta elite, odnosno onodobnog društva, administrativna, gospodarska i socijalna središta. Stoga je posebno bio zacrtan zadatak da se provede rekognosciranje rakovečke utvrde te utvrde Dijaneško i analizira površinski materijal prikupljen 2020. godine. Ovaj rad ujedno predstavlja podlogu za daljnja istraživanja područja grada Vrbovca i njegove okolice koji dosad takvim istraživanjima nisu bili obuhvaćeni.

2. POSJEDI

2.1. POSJED VRBOVEC

Najstariji dokument u kojem se Vrbovec (*Verbouch, Verbovecz*) po prvi puta spominje je isprava izdana 21. travnja 1244. godine. Ugarsko – hrvatski kralj Bela IV. potvrđuje knezu Junku, sinu Izaka iz Ravna, kraljevsku zemlju „*Zlonyn et Worbouch*“, odnosno posjede Zlonin i Vrbovec. Te posjede je kralj Bela IV. dobio na dar od svog brata Kolomana, hrvatskog hercega (Laszowski 1912, 10-11; Buturac 1984a, 131; Jaklinović 2018, 14, 21; Pavleš 2020, 175). U toj darovnici ujedno su i točno određene međe vrbovečkog posjeda koji spada pod upravu u Križu (današnji Križevci) (Kruhek 1995, 8).

Međa započinje na zapadnoj strani uz potok Dulepska (*...ab occidente a fluio nomine Dulebzka in magna uia...*), gdje posjed međaši s jobagionima križevačkog kastruma. Potom međa prati cestu prema istoku do šume i prelazi potok *Zeminztrug*. Nakon potoka presijeca nekoliko manjih cesta i dolazi do potoka Luka kojeg prelazi na mostu i potom međaši s posjedom Gostović (*...uenit ad magnam viam et fluuium Loky, quem transiens per pontem iuxta terram Gostoyg*). Međa se dalje nastavlja prema istoku, uspinje se na brežuljak i spušta se do potoka Zlonin, prelazi ga, uspinje se na drugi brežuljak, prati veliku cestu i dolazi do potoka Velika (*per eandem uiam uersus orientem, ascendit monticulum et declinat in riuulum Zlonyn, quem transiens ad eiusdem partem ascendit alium monticulum, in eadem via magna declinat in fluuium Welica*). Međa prelazi potok Velika, penje se na idući brežuljak i dalje u smjeru istoka, ulazi u šumu do potoka Kamešnice, prelazi ga te se cestom spušta sve do potoka Črnc gdje posjed međaši sa zemljama zagrebačkog biskupa (*uenit in fluuium Kamechnicha dictum et transit ipsum fluuium, ... peruenit in aquam nomine Chernech, ubi continetur terra episcopatus ecclesie Zagrabiensis*). Međa se dalje spušta do potoka Glogovnice i prati tok sve do Velike Glogovnice i dolazi do močvare *Medniche*. Dalje ide kroz šumu i dolazi do voda *Jazenoucha* i *Jazuina*, a nešto dalje do vode *Wlchi* (*et per Chernech infraeundo in silua peruenit in aquam Glogoncha, per cuius cursum in longo spacio eundo uenit in maiorem Glogoncha, ... peruenit in aquam seu paludinem Medniche..., ... in aquam nomine Jazenouicha et Jazuina...*). Odavde međa ide uz vodu Pretoka u velikoj šumi, dolazi do šume *Chereth* te do rijeke Lonje (*Lonya*). Na Lonji prestaje međa imanja *Zlonyn et Worbouch* sa zemljama zagrebačkog biskupa, a slijedeći međaši su bili križari i nešto dalje lonjski svinjari. Međa dolazi do močvare Dulepske

te, stalno međašeći sa svinjarima, dolazi na mjesto gdje je počeo obilazak međe (Jaklinović 2018, 21-22; Pavleš 2020, 175).

Nekoliko mjeseci nakon što je potvrđena isprava, kralj Bela IV. je posjede Vrbovec, Hrast i Cerovo Brdo darovao banu Dioniziju, zbog zasluga u borbi protiv Tatara. No, nema potvrda da je ban Dionizije preuzeo spomenute posjede. Godine 1261. kraljica Marija, supruga Bele IV., oduzima posjed županu Junku te ga daje na korištenje lonjskim svinjarima. Dakako, dolazi do parnice te kraljevski sud na temelju Beline darovnice iz 1244. godine potvrđuje i vraća oteto vlasništvo tek 1280. godine za vrijeme vladavine kralja Ladislava (Laszowski 1912, 13; Buturac 1984a, 132-133; Kruhek 1995, 8-9; Jaklinović 2018, 14-15).

Popis župa iz 1334. godine govori o postojanju crkve sv. Lovre u Vrbovcu, no smatra se da ona nije imala sjedište u današnjem Vrbovcu nego u Lovrečini. Također nema potvrde o postojanju kaštela ili plemićke kurije. Junkovi su gospodari Vrbovca sve do Krvavog sabora u Križevcima 1397. godine. Već sljedeće godine, ugarsko-hrvatski kralj Žigmund prodaje Medvedgrad i Rakovec obitelji Alben i Vrbovec dolazi pod upravu Rakovca (Laszowski 1921, 12-15; Buturac 1984a, 134-135; Kruhek 1995, 9; Jaklinović 2018, 14-15). No, Rakovec, a time i Vrbovec, ne ostaje zadugo pod vlasti obitelji Alben jer ga oni već 1436. godine prodaju knezu Fridriku Celjskom kao pripadnost kastruma Medvedgrad. Ni obitelj Celjski ne uživa ove posjede zadugo jer im se pogibljom kneza Ulrika Celjskog zatrla obiteljsko stablo 1456. godine. Jedno vrijeme je gospodarila Ulrikova udovica Katarina, a nakon nje posjedi dolaze pod vlast kralja Matije Korvina. Godine 1460. rakovečko vlastelinstvo podijeljeno je na gornje ladanje s naseljima Vrbovec, Celine, Poljana i Pavlovec i donje ladanje sa selima Brezane, Samoborec, Peskovec i Pirakovec (Laszowski 1921, 15-16; Buturac 1984a, 136-138; Kruhek 1995, 10-11; Jaklinović 2018, 15; Pavleš 2020, 180-181).

I dalje se nigdje ne spominje postojanje kaštela ili postojanje utvrđenog dvora u Vrbovcu, iako je već tada Vrbovec bio ugledno mjesto. Na to nam upućuju povijesni izvori u kojima se spominju „baccalaurei“ s bečkog sveučilišta te magistar Lovro koji je bio župnik u Vrbovcu 1501. godine (Laszowski 1921, 17; Kruhek 1995, 10-11).

U prvoj polovini 16. stoljeća promijenilo se mnogo vlasnika vrbovečkog posjeda. Nakon Matije Korvina, vlast dolazi u ruke njegove udovice Beatrice, rođene Frankopan. Godine 1506. ona piše ispravu u kojoj opisuje Vrbovec kao ugledno mjesto. Kasnije se Beatrice udaje za Jurja Brandenburškog (Kruhek 1995, 11). Vrbovec se i dalje spominje kao pripadnost Rakovca, a to nam potvrđuje i darovnica kralja Vladislava nećaku Jurju Brandenburškom iz 1510. godine:

„kaštel zvan Rakovec, koji također pripada pod Medvedgrad, s mitnicom koja se ondje obično postavlja, u križevačkoj županiji, zajedno s trgovištem Rakovec...trgovište Vrbovec ... vrbovečka provincija sa selima...“ (Pajur 2009, 70). Spominje se i u darovnici kralja Ferdinanda Zrinskima iz 1541. godine (Pajur 2009, 70).

U drugoj polovini 16. stoljeća Rakovec se odvaja od grada Medvedgrada. Tim odvajanjem stekli su se pak uvjeti za odvajanje Vrbovca od Rakovca, a tome su pridonijele i svađe oko posjeda između braće Erdödy. „Naime, braća Erdödyja su često bili u svađi, dijelili imanja, vodili parnice s drugima ali i međusobno, a potom se mirili. Tako je i osobito dugo trajao posjedovni spor oko Vrbovca: Petar Erdödy mlađi svojatao je sebi Vrbovec s okolnim selima kao zasebnu gospoštiju, koju je 1586. založio – bez znanja i pristanka brata Tome – Ladislavu Bukovačkom; parnica je trajala dugo i na koncu je, čini se, završila u korist bana Tome Erdödyja.“ Upravo za vrijeme svađa braće Erdödy, Vrbovec se u potpunosti odvojio od Rakovca te je tamo sagrađen i kaštel (Pajur 2009, 71). Vrbovec ostaje pod rakovečkom upravom sve do početka 17. stoljeća kada ga Zrinski uređuju kao samostalan vlastelinski posjed (Laszowski 1921, 17; Kruhek 1995, 10-11).

Iako je Vrbovec bio prilično veliki posjed u 13. i 14. stoljeću svejedno konstantno zaostaje u razvoju za razliku od Rakovca. U Rakovcu je zabilježeno sjedište župe 1334. godine, dok je u Vrbovcu sjedište župe osnovano tek krajem 15. stoljeća. Isto tako Rakovec postaje trgovište 1435. godine, a Vrbovec skoro četrdeset godina kasnije (Adamček 1980, 171; Buturac 1984a, 140-141). Pavleš pretpostavlja da je glavni razlog tom kašnjenju činjenica da je Rakovec bio smješten na Kolomanovoj cesti koja vodi iz Križevaca prema Zagrebu. No, postavlja se pitanje zašto je Kolomanova cesta išla brežuljkastim putem preko Rakovca, umjesto preko Vrbovca koji je smješten na ravnijem području. Razlog tome bi mogla biti brojna močvarna područja uz rijeke Lonju i Glogovnicu. Danas su ta područja većinom meliorirana i prohodna, no u srednjem vijeku to možda nije bilo tako (Pajur 2009, 63-64; Pavleš 2020, 197). Pavleš također navodi da je možda došlo do promjene klime te su područja uz Lonju i Glogovnicu rjeđe plavljena ili su poplave kraće trajale. U svakom slučaju Vrbovec se krajem srednjeg vijeka sve više razvija. Stanovništvo gravitira više prema Vrbovcu što mu omogućuje razvoj, a posebno dobiva na važnosti kao prometno čvorište i lokalno središte. No, razvoj Vrbovca naglo prestaje sredinom 16. stoljeća kada dolazi do prodora Osmanlija, a Vrbovec postaje glavna crta obrane. Vrbovečka prometna važnost nestaje, a Rakovec ponovno dobiva na značaju s obzirom na to da se nalazi na geografski bolje zaštićenom području. Nestankom Osmanlija, vrbovečka cesta se ponovno može slobodno i bez straha koristiti te sam Vrbovec

ponovno dobiva na značaju, dok važnost Rakovca ponovno opada (Pajur 2009, 71-73; Pavleš 2020, 196-197).

2.2. POSJED RAKOVEC

Na početku 13. stoljeća, područje Rakovca bilo je pusto. Oko 1200. godine kralj Emerik (1196-1204.) poklanja Rakovec *Martinu Hontpazmanu*, hrvatskom banu. Plemić Robert (prijašnji biskup u Vesprimu) postaje gospodar Rakovca nakon njega (Buturac 1984a, 135).

Rakovec (*Rakolnok, Rakunuk, Rokonuc*) se spominje kao sjedište feudalne gospoštije u prvoj polovini 13. stoljeća. Naime, početkom 13. stoljeća gospoštija Rakovec je pod vlašću dva hrvatska bana: Okuz i Poša. Herceg Koloman otkupljuje zemlju današnjeg Rakovca od bana Okuza, a nakon Kolomanove smrti posjed Rakovec dolazi u ruke župana Vognislava (Vognjeslava) (Buturac 1984a, 135; Jaklinović 2018, 17).

Godine 1245. navodi se darovnica u kojoj kralj Bela IV. daruje sinovima župana Nikole Abramam i Nikoli te sinovima župana Tome Tomi i Bartolu zemlju po imenu Rokonuk (*terram nomine Rokonuc*) zbog zasluga u borbi protiv Tatara. Ti plemići su rođaci župana Vognislava, a njihovi potomci dobivaju pridjev Rakovečki (*de Rakonok*) čemu svjedoče izvori 14. stoljeća. (Pajur 2009, 66-67). Ujedno se u darovnici spominje kratka povijest vlasništva Rakovca: prethodnici Bele IV. darovali su zemlju banu Martinu (sinu Vaje) koji se kao ban spominje 1202. godine (Pajur 2016, 88). Pajur tvrdi kako je prethodnik Bele IV. ban Andrija II. Arpadović, koji je kasnije postao herceg Slavonije a nakon toga kralj, te je upravo on darovao zemlju banu Martinu. (Pajur 2017, 81).

Prostor Rakovca tada se prostirao između općine Kalnik, posjeda grada – utvrde Križevaca i upravne župe Moravče. Godine 1245. međa je počinjala kod rijeke Lonje te je išla uz potok Kračevac (*Erachous*) sve do potoka Presečna (*Priscisna*). Nakon toga međa ide preko brežuljaka do potoka Cukovec ili Radojišće (*Rodowissa*), prelazi ga i dolazi opet na brijeg do zemlje plemenitaša grada utvrde Kalnika (*terra populorum castri Kemluk*) i zemlje drugog Kalnika (Mali Kalnik) čija je vlasnica gospođa Bentičec. Potom međa silazi prema jugu običnom cestom, dolazi na veliku cestu te do imanja Dulepske koja odvaja ljude Andrije i Vukomerove zemlje. Prelazi nekoliko neimenovanih brežuljaka, dolazi do doline zvane Suha Dulepska (*Scuha Dubluzca*) te do potoka Velika Dulepska (*magna Dubluzca*). Nešto dalje

međaš je imanje *Gustowig*. Međa potom dolazi do vojničke ceste uz koju su kraljevi svinjari te nakon toga prelazi preko potoka *Scolnuk*. Dalje se međa spušta na rijeku Lonju preko koje se nalaze zemlje križara templara i moravečke upravne župe (Buturac 1984a, 136; Pavleš 2020, 167 – 168).

Rakovec je nekada bio središnje mjesto okolice. Na značaju je dobio u 13. i 14. stoljeću jer je njegovim prostorom prolazila vojnička cesta (*via exercitua*), još zvana i Kolomanova cesta (*via Colomani regis*) te velika cesta (*magna via*) (Pajur 2009, 64-65). Ime ceste govori samo za sebe: njome su prolazile vojske ugarsko-hrvatskih kraljeva, hrvatskih hercega i banova. Upravo iz tog razloga, uz Kolomanovu cestu sagrađen je grad-utvrda Rakovec (Pajur 2009, 61). Kolomanova cesta vodila je iz Ugarske preko Koprivnice, Križevaca, Rakovca, Zagreba prema Topuskom, odnosno prema moru (Pajur 2009, 63; 2011, 33). Cesta je bila zaštićena s obje strane sustavom utvrda (*systemma castrorum*) koje su bile smještene na obližnjim brdima (Kalnik, Moravče, Blaguša) (Pajur 2009, 64-65). Grad-utvrda Rakovec služio je kao jedan od točki obrane na Kolomanovoj cesti, no ujedno je i u Rakovcu bio i izvor pitke vode. Rakovec je započeo kao obrambeno središte, no kasnije se iz njega razvija vodeće upravno, vjersko i privredno središte (Pajur 2009, 61). Da je tome tako govori i *Popis dimova za kraljevski porez godine 1495.* u kojemu piše da su „Rakovcu pripisani posjedovni dijelovi, trgovište Vrbovec, cjelokupna vrbovečka provincija te Preseka, Dijaneš i Pogančec.“ (Pajur 2009, 64-65).

Iz 1320. godine datiraju dvije isprave koje potvrđuju trasu Kolomanove ceste te kako prolazi preko Nikolina posjeda u Rakovcu i vodi do crkve sv. Nikole (Donja Zelina). Te isprave također potvrđuju postojanje grada Rakovca i kako su rakovečki plemići bili na strani knezova Babonića. No, padom knezova Babonića, rakovečki plemići su se našli u sukobu s banom Mikcem koji je vladao tadašnjim kraljevskim gradom Medvedgradom. Već 1340. godine Rakovec postaje kraljevskim dobrom Medvedgrada i ostaje pod njegovom vlašću sve do sredine 16. stoljeća. Prema N. Klaić, Medvedgrad je najvjerojatnije gradio herceg Koloman, no ne kao obrambeni grad-utvrdu već kao herceški dvor (Klaić 1987, 38). S obzirom na to da medvedgradski posjed nije bio dovoljno bogat kako bi sam sebe mogao uzdržavati, pripojena su imanja Rakovec i Lukavec kako bi pokrili troškove gradnje. Potvrda da je tome tako je i u pismu kojeg piše kapetan Ludovik Pekri te ga šalje kralju Ferdinandu u prvoj polovini 16. stoljeća, a u molbi se navodi kako „medvedgradsko imanje nije osobito veliko: u mirno doba imalo je jedva 60 kmetova (lukavečki pak kaštel 10 selišta) i uvijek se uzdržavalo od rakovečkih prihoda“. (Pajur 2009, 67-69; Jaklinović 2018, 18). Bitno je naglasiti da se rakovečka malta počela uzimati već početkom 14. stoljeća što nam potvrđuje isprava bana Ivana Babonića iz

1320. godine. Malta se ubirala na cesti Križevci – Zagreb na području Rakovca. Ipak, s vremenom je cijena malte opadala što ukazuje na gubljenje važnosti rakovečke ceste (Pajur 2009, 74 – 75).

Kralj Žigmund je 1397. godine u Križevcima održao Krvavi sabor i dao ubiti svoje protivnike, a njihove posjede je podijelio svojim pristalicama. Tako su posjedi Rakovec i Medvedgrad prodani nećacima zagrebačkog biskupa Eberharda – Rudolfu i Hermanu Petermanu iz obitelji Alben. Od tada, Vrbovec pripada Rakovcu te će tako i ostati sve do ukinuća kmetstva 1848. godine. Kao što je već spomenuto prije, Albeni prodaju medvedgradsko vlastelinstvo Fridriku Celjskom, a dokaz tome je isprava iz 1437. godine (Buturac 1984a, 136-137; Jaklinović 2018, 18).

Isprava od 14. rujna 1460. godine *Cives et iobagiones de inferiori et superiori provincia Rakonok* (O građanima i kmetovima donje i gornje rakovečke provincije) govori o knezovima Celjskim koji šire vlast Rakovca te vrbovečki plemići postaju ovisni o rakovečkoj gospoštiji. Gornja provincija obuhvaćala je današnja sela jugoistočno od Rakovca (Brezane, Samoborec, Peskovec i Pirakovec), dok je donja obuhvaćala prostor Vrbovca, Celina, Poljane i Pavlovca. Od sredine 15. stoljeća Vrbovec se u dokumentima navodi kao pripadnost Rakovca (Pajur 2009, 69-70). Isprava iz 1529. godine govori kako su rakovečki i vrbovečki posjedi pripali banu Ivanu Karloviću. U drugoj polovini 15. stoljeća provale Osmanlija su sve češće te ostavljaju velike štete na području današnjeg Rakovca i Vrbovca stoga dolazi do depopulacije (Jaklinović 2018, 19).

Rakovec nije slobodan kraljevski grad već je vlastelinsko trgovište lokalnog značenja (*oppidum*) čiji građani (*cives*) nisu bili seljaci jer ne žive samo od poljoprivrede, no nisu niti trgovci i obrtnici jer posjeduju zemlju. Iz tog razloga, rakovečko stanovništvo se naziva purgarima te su bili izjednačeni sa stanovnicima purgarije, odnosno trgovišne općine (Pajur 2017, 85). Struktura rakovečkog vlastelinstva u feudalnom dobu bila je podijeljena na nekoliko tipova:

1. građani (*cives*) - stanovnici trgovišta Rakovec
2. purgari (*oppidani*) – stanovnici purgarije (gradske općine) koju su činila sela (*villae*): Brezane, Samoborec, Baničevac, Hruškovec i Goli vrh
3. kmetovi (*coloni*) – stanovnici sela Mlaka, Dvorišće i Zelina
4. slobodnjaci (*libertini*) – oslobođeni kmetovi ili osiromašeni bivši plemići

5. stanovnici novih naselja – naselili početkom 17. stoljeća na opustošena selišta vlastinstva (kolonisti iz Slavonije u Lonjici i Peskovcu; Vlasi u selima Radoišće, Salmik, Valetić, Gornje Brezane, Hudovo i Lipnica) (Pajur 2017, 112-113).

U 16. stoljeću pada broj ubiranja poreza u Rakovcu, a u 17. stoljeću i Vrbovec i Rakovec dolaze pod vlast Zrinskih. Prestaju napadi Osmanlija te Kolomanova cesta pada na značaju, posebice nakon Sisačke bitke 1593. godine, dok se vrbovečka počinje sve više koristiti. Upravo je to jedan od razloga zašto razvoj Rakovca stagnira, a Vrbovec se sve više razvija (Pajur 2009, 61, 71).

2.3. POSJED DIJANEŠ

O srednjovjekovnom posjedu Dijaneš poznato je malo podataka. Buturac ga navodi kao selo koje se nalazi zapadno od Vrbovca te se 1414. godine spominje kao plemićki posjed, a 1520. godine se spominje kao župa. Naselje je dobilo ime prema staroj crkvi svetog Dionizija (Buturac 1984a, 31; 1984b, 91).

Imanje Sveti Dioniz, današnji Dijaneš, u dokumentima se javlja dosta kasno, tek 1481. godine zabilježen je plemić Andrija, sin Borotve *de Zenthdyenes* u nekom sporu oko Vrbovca i Rakovca. Otada pa sve do u novi vijek će obitelj Borotva ili Britvić biti povezani s imanjem Sveti Dioniz. Posjed je rascjepkan između članova obitelji što se vidi u popisima poreza od 1513. do 1520. godine. Središte posjeda se nalazilo u današnjem selu Dijaneš. Obitelj Britvić imala je neke zemlje blizu Vrbovca, a dio zemalja uz Sveti Dioniz bilo je u vlasništvu rakovečko-vrbovečkog vlastinstva (Pavleš 2020, 202, 217).

U popisu župa iz 1334. godine ne spominje se crkva svetog Dioniza, ali je zapisana u sljedećem popisu župa iz 1501. godine. U popisu poreza iz 1495. godine se spominje župnik kao držatelj jednog poreznog dima. Po imenu crkve nazvano je samo mjesto te selo Dijaneš koje postoji i danas. Kraj Dijaneša postoji i toponim Kapelište, no s obzirom na to da ovo područje nije arheološki istraženo, Pavleš navodi kako ne zna o kakvom se crkvenom objektu radi (Pavleš 2020, 217-218). Laszowski je pisao da je u Dijanešu nekada bio kaštel, a do nedavno i plemićki dvor (Laszowski 1912, 6). Južno od sela Dijaneš, uz potok Dulepsku nalazi se kružno gradište sa središnjim uzvišenjem promjera 60 metara koje je okruženo jarkom.

Pretpostavlja se da je ovdje bilo središte obitelji Britvić, a Tkalčec ga datira u kraj srednjeg odnosno početak novog vijeka (Tkalčec 2015b, 121-122).

2.3.1. OBITELJ BRITVIĆ

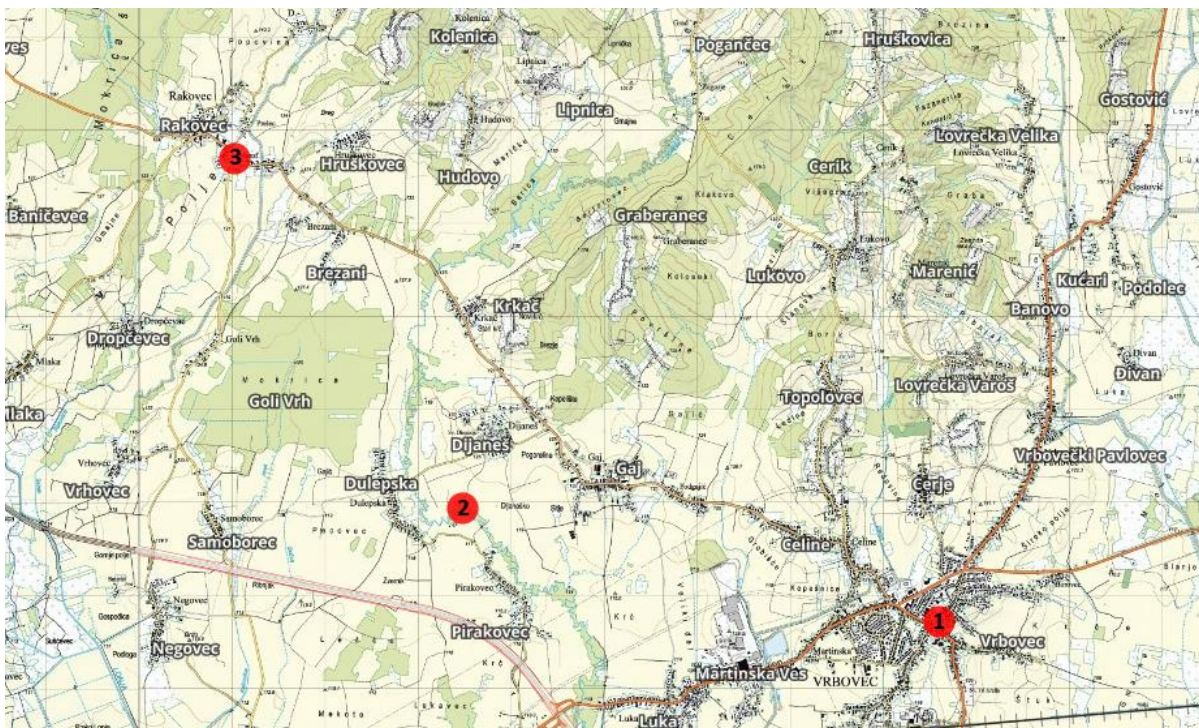
Obitelj Britvić je plemićka obitelj koja je imala svoje ogranke u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji. Njezini članovi zabilježeni su s raznim pridjevima: iz Trsenice (*de Terzthenicze*) prema području današnjeg naselja Voćarica kod Novske, iz Svetog Dioniza (*de Szent Dienes, Zenth Dyenes*) prema posjedu koji je bio na području Dijaneša kod Vrbovca, te iz Vrbovca (*de Orboz/Werbowcz*) (Kukuljević Sakcinski 1862, 215, 241). Bösendorfer ih navodi kao jedne od najmoćnijih porodica u Križevačkoj županiji (Bösendorfer 1994, 98), a ujedno spominje kako su bili vlasnici dijela vrbovečkog vlastelinstva te su ga 1472. godine prodali Horvatima od Litve (Bösendorfer 1994, 69).

Obiteljsko ime Britvić se navodi u mađarskom obliku kao Borotva ili Borothwa. U ispravi iz 1413. godine navodi se Nikola Britvić kao banovac i križevački župan. U ispravi iz 1424. godine navodi se kao kraljev izaslanik. Početkom 15. stoljeća spominje se Nikola, sin Ivana *Borathwa de Thersthenyche*, a potom se spominju i njegovi sinovi Juraj i Ladislav (1416. godine). Oba brata (Juraj i Ladislav) spominju se u više isprava iz 1446. godine kada im Pavao Nelipčić iz Dobre Kuće pokušava oduzeti posjed Mečenicu (*Mechenycze*). Godine 1450. Ladislav je predložen za *homo regius*. Bojničić daje podatke o plemićkom listu i grbu koji su 1431. godine podijeljeni Mihovilu i Barnabi a koji su sinovi Ladislava Borothwa *de Orbocz*. Oba brata su između 1451. i 1455. godine imali posjede u okolici današnjeg Vrbovca, a jedan od njih bio je i Dijaneš (Szabo 1920, 117; Bojničić 1995, 20, 186).

Andrija iz Vrbovca bio je 1509. godine plemićki sudac Križevačke županije. Njegov sin Dioniz bio je posjednik u Žavnici, a Žigmund Borothwa *de Szent Dienes*, sin Dioniza, imao je posjede na području Dijaneša, Vrbovca i Gornje Stubice. Žigmund je 1498. godine bio banski izaslanik (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2825>, pristupljeno 17.2.2023.).

3. UTVRDE

Na području Vrbovca iz povijesnih izvora poznate su dvije utvrde, Rakovec i Dijaneško, koje se datiraju u kasni srednji i novi vijek. Na području gradskog parka u Vrbovcu također se u povijesnim izvorima spominje novovjekovna utvrda za koju neki autori pretpostavljaju i kontinuitet iz kasnog srednjeg vijeka. Utvrde Rakovec i Dijaneško su i danas prepoznatljive u prostoru, dok od vrbovečke utvrde postoje tek nejasni arheološki pokazatelji njenog postojanja, kao i očuvana tzv. „Kula Zrinski“, o čemu će biti riječ u zasebnom poglavlju (Karta 1).

Karta 1 Prikaz položaja grada Vrbovca (1) i istraživanih lokaliteta: utvrda Dijaneško (2) i utvrda Rakovec (3) (izvadak TK 1 : 25 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)

3.1. UTVRDA VRBOVEC

Utvrda u Vrbovcu se po prvi puta spominje 1528. godine i to u ispravi koju izdaje kralj Ferdinand kojom daje gospoštije Medvedgrad i Rakovec banu Ivanu Karloviću. Iz njihovih pregovora, vidi se da je u Vrbovcu izgrađena utvrda (*castrum Werowecz*). No, ne zna se tko ju je dao sagraditi ni kada, ali se pretpostavlja „...da je mohački poraz povećao tursku pogibao i zato pospješio već prije namjeravanu gradnju.“ (Buturac 1984a, 138, 142; Jaklinović 2018, 60).

Kruhek piše kako je Vrbovec bio slabije utvrđeno mjesto te kako je bio u privatnom posjedu, prvo kod obitelji Zrinski, kasnije kod obitelji Erdödy, pa je vjerojatno iz tog razloga bio manje zanimljiv okolnim vojnim krugovima (Kruhek 1995, 14). Također navodi da su vjerojatno postojale utvrde koje su štitele vrbovečko trgovište. „Bile su to utvrde podignute od drvene građe, a ojačane zemljanim nasipima i prokopanim grabama, dakle uobičajeni način utvrđivanja nizinskih naselja“ (Kruhek 1995, 14). Ujedno navodi da se 1552. ili 1553. godine u blizini župne crkve gradi „...nekakva drvena utvrda, vrbovečki obrambeni kaštel...“ (Kruhek 1995, 14). Godine 1557. Nikola Zrinski daje Petru Erdödyju posjede Medvedgrad i Rakovec u zamjenu za nizinski grad Monyorokerek i utvrde Vörösvar i Gyak, no u toj ispravi se ne spominje postojanje kaštela u Vrbovcu (Kruhek 1995, 15).

U drugoj polovini 16. stoljeća spominje se kako se vrbovečka utvrda obnavljala mnogo puta. Primjerice, 1565. godine od strane Hrvatskog sabora. Iduće dvije godine se također obnavljala, ponovno pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora. Zbog čestih obnova, Kruhek navodi da se vjerojatno radi o drvenim utverdama (Kruhek 1995, 15; Jaklinović 2018, 60). Godine 1579. zapovjednik Vid Halleg naređuje hitnu obnovu vrbovečkih utvrda s obzirom na to da su, zajedno s palisadnom ogradom, izgorjele u požaru. Godine 1613. Zrinski – Erdödy zamjena je raskinuta te je Vrbovec u posjedu Zrinskih sve do Zrinsko – Frankopanske urote (Kruhek 1995, 15-16; Jaklinović 2018, 60).

Godine 1672. procijenjeno je vrbovečko vlastelinstvo te je ujedno opisan i kaštel koji je bio drvena zgrada s prostranim gornjim katom. Imao je dva drvena podruma, smočnicu i kuću za posluhu (Jaklinović 2018, 60). Dolaskom grofova Patačića, kaštel biva u potpunosti pregrađen, ali je zajedno s gospodarskim zgradama izgorio u seljačkoj buni 1755. godine. Uz rakovečki kastrum stradalo je i gradište u Dijanešu. Kasnije Patačići daju obnoviti vrbovečki kaštel (Jaklinović 2018, 61).

U srednjovjekovnim ispravama ne postoji informacija da je vrbovečka utvrda doista postojala, a prvi spomen o utvrđenom gradu javlja se početkom 16. stoljeća kada Osmanlije pustoše ovim krajem. U Vrbovcu postoje dvorac Patačić i kula Zrinski iz 18. stoljeća, no nisu sagrađeni u svrhu obrane već su vjerojatno predstavljali simboliku moći i neovisnosti s obzirom na to da potrebe za obranom nakon 18. stoljeća nije bilo (Kruhek 1995, 21-22; Jaklinović 2018, 61).

3.2. UTVRDA RAKOVEC

Smatra se da je utvrda u Rakovcu postojala već 1244. godine s obzirom na to da se tada spominje „zemlja kastruma Rakovca“ (*terra castris de Rokonuk*). Buturac kaže: „Poslije Kolomanove smrti, 1244. spominje se kao gospodar u Rakovcu župan Vogenislav. Rakovečka je gospoštija tada dobro uređena te ima svoju tvrđu-grad (*castrum*) za sigurnije stanovanje i obranu od neprijatelja.“ (Buturac 1984a, 135-136). No, Pavleš tvrdi kako se vjerojatno ne radi o kastrumu nego o posjedu koji je spadao pod križevački kastrum. Godine 1427. u dokumentima se javlja termin „kaštelani Rakovca“ što potvrđuje da je u to vrijeme utvrda doista postojala (Pajur 2020, 185).

Ranije je u radu spomenuto kako je rakovečki kastrum (*castrum Rokonuk*) nastao kao dio sustava utvrda (*systemma castrorum*), što znači da je bio jedan od mnogih koji su služili kao zaštita najvažnije slavonske srednjovjekovne prometnice – Kolomanove ceste (*via Colomani*). Da je tome doista tako, potvrđuju i izvori iz ondašnjeg vremena (Pajur 2016, 94).

Prvo što Pajur navodi je zemlja – komitat Rokonok. Isprava iz 1244. godine u kojoj ugarsko hrvatski kralj Bela IV. daruje Andriji zemlju Dulepsku (*Dulypchka*). U ovoj ispravi spominje se i izvor zvan Mala Dulepska (*minus Dulypchka*) u kojoj je župan Vognislav (*ubi comitem eiusdem terre nomine Vognizlov*) te upravo taj izvor Male Dulepske odvaja zemlju grada Rakovca (*terram castris Rokonuk*). Za vrijeme vladavine Arpadovića, kraljevski posjed (*terre regales, territorium regale*) okupljen je oko kastruma i njime vlada župan Vognislav u ime vladara. Zbog toga se Rakovec može nazivati komitatom (*comitatus*), dok se u 14. stoljeću često koristi naziv distrikt, a V. Klaić koristi termin „kotar“. Komitat čini kraljevska zemlja oko kastruma (Pajur 2016, 94). „Castrum i zemlje koje su pripadale tome castrumu sačinjavao je jednu političko-upravnu cjelinu i koja je stajala pod vlašću comesa comitatus (često je comes comitatus bio ujedno i comes castris). Ali dok je u početku teritorij comitata bio jedna cjelina, počinje se kasnije zemlja castra pomalo dijeliti, jer je zemlja vladaru sredstvo kojim će zadobiti pristaše. Ispod jurisdikcije comesa izuzimaju se zemlje i dolaze u ruke plemića, crkve, samostana itd. i smanjuju tako njegovu vlast i opseg comitata. Ta raspodjela kraljevskih comitata dovela je do toga da se sistem castra polovinom XIII. st. sačuvao samo u relikvijama...“ (Klaić 1987, 4-5). Tome u prilog govore isprave iz 14. stoljeća (uz Rakovec se spominju Lonja i Dulepska - *Lonya, Dulebzka*; kasnije selo Rakonok - *villa Rakounuk* i selo *Boxinch*). U ispravi iz 1460. godine spominju se *Cives et iobagiones de inferiori et superiori provincia Rakonok*, odnosno „Građani i kmetovi donje i gornje rakovečke provincije“. Donja

je obuhvaćala sela vrbovečkog područja, a gornja je obuhvaćala sela južno od Rakovca. No, dolaskom osmanlijske opasnosti u 16. stoljeću neka od ovih sela nestaju dok su neka pridružena drugim posjedima (Pajur 2016, 95-96).

Drugo što Pajur navodi je kastrum Nikola koji je nakon kastruma Rakovec bio jedna od točaka zaštite na *via Colomani*. Radi toga je Donja Zelina u srednjem vijeku pripojena Rakovcu, iako je geografski logičnije da pripada Moravču. No, s obzirom na to da ne pripada Moravču već Rakovcu ukazuje da je Rakovec u to vrijeme bio jednako važan. To potvrđuju i isprave iz 1507. i 1510. godine u kojima se Donja Zelina navodi kao rakovečka pripadnost (Pajur 2016, 96-97).

Treće je rakovečka malta (*telonium*), daća ili porez koji se ubire od ljudi, robe, blaga i dr. kada prolaze određenim područjem. Ubiranje poreza spominje se već u ispravi bana Ivana Babonića iz 1320. godine. Godine 1320. ban Ivan Babonić daruje Nikoli Rakovečkom (*Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok*) pravo na ubiranje poreza na mostovima velike ceste koja vodi iz Križevaca u Zagreb (očigledno je da se radi o Kolomanovoj cesti). Ranije je spomenuto kako su rakovečki plemići bili na strani Babonića te njihovim padom, rakovečki plemići su se našli na udaru bana Mikca. To potvrđuje i isprava iz 1332. godine u kojoj Ladislav Rakovečki djeluje protiv Petrovih sinova pod prijetnjom bana Mikca (*Mykch bani tocius Sclavonie*). Također to potvrđuje i isprava iz 1344. godine u kojoj ban Nikola Banić svoje posjede ostavlja sinovima bana Mikca, a među tim posjedima bili su i dijelovi Rakovca (Pajur 2016, 98-99).

Kao četvrto Pajur navodi cestu koja od crkve sv. Nikole u Donjoj Zelini vodi u Rakovec (*per eandem viam de ecclesia sancti Nicolai uadit in Rokonuk*). To se spominje u ispravi priora ivanovaca Filipa de Granana koji daruje Nikoli Ludbreškome posjede između rijeka Lonje i Zeline (Pajur 2016, 99).

Peto je mreža onodobnih župa koje prate Kolomanovu cestu: „1. *ecclesia sancte crucis de Crisio*, 2. *ecclesia sancti Laurentii de Vrbovch*, 3. *ecclesia beati Georgii de Rakounok*, 4. *ecclesia sancti Nicolai de Zelina*, 5. *ecclesia sancte trinitatis de Glauinicha*, 6. *ecclesia sanctorum omnium circa magnam viam* (dakle, Križevci – Lovrečina tj. Gostović – Rakovec – Donja Zelina – Glavnica – Sesvete).“ Bitno je naglasiti da ne postoji župa Vrbovec i župa Božjakovina koje bi sigurno postojale da je Kolomanova cesta prolazila Vrbovcem, a ne Rakovcem (Pajur 2016, 100).

Šesto se nadovezuje na peto, a to je povezanost crkvenih imanja u Dubravi sa Zagrebom zahvaljujući Rakovcu. „...ako je kralj Ladislav novo ustoličenom zagrebačkom biskupu

darovao podložnike Dubrave s pripadajućom zemljom i šumom (*dedit eidem ecclesie populum de Dumbroa cum terra et silua sibi appendente*), onda je sasvim sigurno prema tom posjedu morala voditi neka uređena i zaštićena cesta, kojom su se vozila dobra i ostala podavanja podanika biskupu u Zagreb.“ Postojao je odvojak Kolomanove ceste koji se kod Gostovića odvajao i skretao prema Dubravi, prelazio preko rijeke Glogovnice nakon današnjeg Gradeca te preko Dubrave dolazi do Čazme gdje se vjerojatno spajao s tzv. čazmanskom trasom Kolomanove ceste (Pajur 2016, 100-101).

Sedmo Pajur navodi održavanje sajma. Godine 1397. spominje se selo Rakovec (*villa Rakonok*) u kojem se treba objaviti poziv na sud, a takve su se objave javljale uglavnom u trgovištima. Sajmovi su se održavali tjedno, a to potvrđuje „kada Sabor određuje da se živežne namirnice za vojsku kupuju i na tjednim sajmovima u Rakovcu (*in foris ebdomalibus in Rokonok*).“ Rakovec se 1381. godine još naziva selom, no ovi tjedni sajmovi doprinijeli su njegovom razvoju te se od 1435. godine Rakovec počinje nazivati trgovištem (*oppidum*). Kao trgovište se naziva kroz cijelo 16. stoljeće (Pajur 2016, 101-106).

Osmo i posljednje je naravno Kolomanova cesta koja je bila jedna od najvažnijih prometnica u Slavoniji u srednjem vijeku te je upravo ona omogućila Rakovcu da se razvije i na koncu postane središnje mjesto okolice. Bitno je navesti i tri glavne funkcije Rakovca, a to su obrambena, vjerska i privredna funkcija. Zasigurno je obrambena funkcija bila najbitnija, s obzirom na to da je izabran kao jedan od mjesta zaštite na Kolomanovoj cesti. Nakon toga slijedi privredna funkcija (*terra*, posjed) koja je omogućila daljnji razvoj Rakovca, doseljavanje stanovništva i razvitak naselja oko samog kastruma. Posljednja je vjerska funkcija gdje se crkva sv. Jurja spominje kao sjedište župe (Pajur 2016, 106).

Lopašić opisuje rakovečki kastrum kako je „...stajao je usried vode kao na otoku, a oko grada u okružju smještena je bila župna crkva sa nekoliko kuća starodavnoga varoša. Od grada, koji nipošto nije bio velik, a gradjen je bio samo na kat, jedva ima sada traga.“ (Urbari, 166). Lavoslav Matošić za rakovečki kastrum kaže: „Brežuljak od ljudskih ruku nanešen, a oko njega pak na okrug, vrlo široka, nu jako zarašćena, ali vodom obilna jama. Na istom brežuljku stajaše tvrđja Rakovec.“ (Matošić 1859, 343). Buturac navodi kako je 1495. godine utvrda bolje utvrđena zbog osmanskih provala, a u tome su vjerojatno sudjelovali i podložnici iz Vrbovca. Osmanlije nisu nikada uspjeli osvojiti rakovečku utvrdu, iako su tuda prolazili i pljačkali sve do Zagorja (Buturac 1984a, 138). Kasnije se utvrda obnavljala paralelno s vrbovečkom, no obje

su doživjele istu sudbinu kada su stradale u požaru 1755. godine tijekom seljačke bune (Buturac 1984, 153; Jaklinović 2018, 63). Rakovečka utvrda nikada nije obnovljena.

Tkalčec spominje kako se u Rakovcu nalazi kasnosrednjovjekovna/novovjekovna nizinska utvrda močvarnog tipa (Tkalčec 2015b, 118), središnjeg uzvišenja koje je ovalnog oblika a okruženo je jarkom i bedemom. Danas je taj jarak ispunjen vodom sa sjeverne i istočne strane, dok je sa zapadne i južne strane zatrpan. Ponegdje se naziru tragovi bedema, no većina područja je obrasla mjestimično gustom vegetacijom (Tkalčec 2004, 173-175; Dorić 2021).

Zanimljivo je napomenuti da se u srednjem vijeku Rakovec naziva kastrum (*castrum*), dok se od 1495. godine pa nadalje naziva kaštel (*castellum*). Razlog je promjena pravnog statusa koja rezultira i izmjenom fortifikacijskih oblika, što potvrđuje činjenica da se termin *castrum* koristio u srednjem vijeku, a *castellum* u novom vijeku. *Castrum* se u literaturi prevodi kao grad – utvrda što nam govori da osim obrambene funkcije ima i funkciju stanovanja (Pajur 2009, 66).

3.3. UTVRDA DIJANEŠKO

Ranije je u radu spomenuto kako je Laszowski pisao u svom djelu „Iz prošlosti Vrbovca...“ kako je u Dijanešu nekada bio kaštel, a do nedavno je bio i plemićki dvor (Laszowski 1912, 6). Južno od sela Dijaneš, uz potok Dulepsku nalazi se kružno gradište. Tkalčec gradište opisuje kao potencijalno drveno-zemljanu utvrdu, no ne isključuje da su možda neki dijelovi bili građeni i od tvrđeg materijala (npr. opeka). Navodi kako nalikuje lokalitetu tipa nizinsko gradište. Središnje uzvišenje promjera je oko 60 metara, a oblik je kružan ili blago ovalan. Ono na zapadnom dijelu ima zaobljenu istaku, no s obzirom na to da se takve oznake ne mogu definirati na drugim stranama, ne mogu se povući potencijalne analogije s gradištima sjeverozapadne Hrvatske, a koje se datiraju u prijelaz kasnog srednjeg vijeka na novi vijek. Utvrda je okružena jarkom koji je vrlo širok (15-20 metara) što daje mogućnost analogija s mlađim lokalitetima tog tipa utvrde. (Tkalčec 2015a; 2015b, 121-122).

Tkalčec također navodi kako se čini da utvrda nije bila okružena zemljanim bedemom što ide u prilog mlađoj dataciji. Ako je i bila, on je ili zaravnian ili uništen. Južno od utvrde prolazi potok Dulepska koji se odvaja na istoku i omogućuje punjenje obrambenog jarka utvrde vodom sa sjeveroistočne strane. Između Dulepske i utvrde na jugozapadnom dijelu nalazi se

manje jezerce, a dalje na poljima su primijećeni površinski nalazi nekih srušenih zdanja i netipične keramike. No, sve upućuje na novi vijek ili recentno doba. S obzirom na oblik gradišta i sastavnih dijelova, Tkalčec smatra da bi se moglo datirati u 15. na 16. stoljeće. Također navodi kako bi ovo gradište moglo imati veze s obitelji Britvić koja je u tom kraju imala svoje posjede (Tkalčec 2015a; 2015b, 121-122).

4. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA VRBOVEČKOM PODRUČJU

Najviše informacija o Vrbovcu i njegovoj okolini, kao što je razvidno iz dosadašnjeg teksta, imamo iz povijesnih izvora, posebice kraljevske darovnice i isprave. Dosta je povjesničara istraživalo područja koja okružuju Vrbovec (npr. biskupski posjed Dubrava, Križevci, Čazma, Moravče), dok je stanje istraženosti samog Vrbovca i okolnih mjesta zakinuto (Jaklinović 2018, 7). Arheološka istraživanja su uglavnom izostala, no ipak u posljednje vrijeme poduzeta su pojedina iskopavanja i rekognosciranja, uglavnom zaštitnog karaktera uslijed potreba izgradnje određenih suvremenih infrastrukturnih objekata.

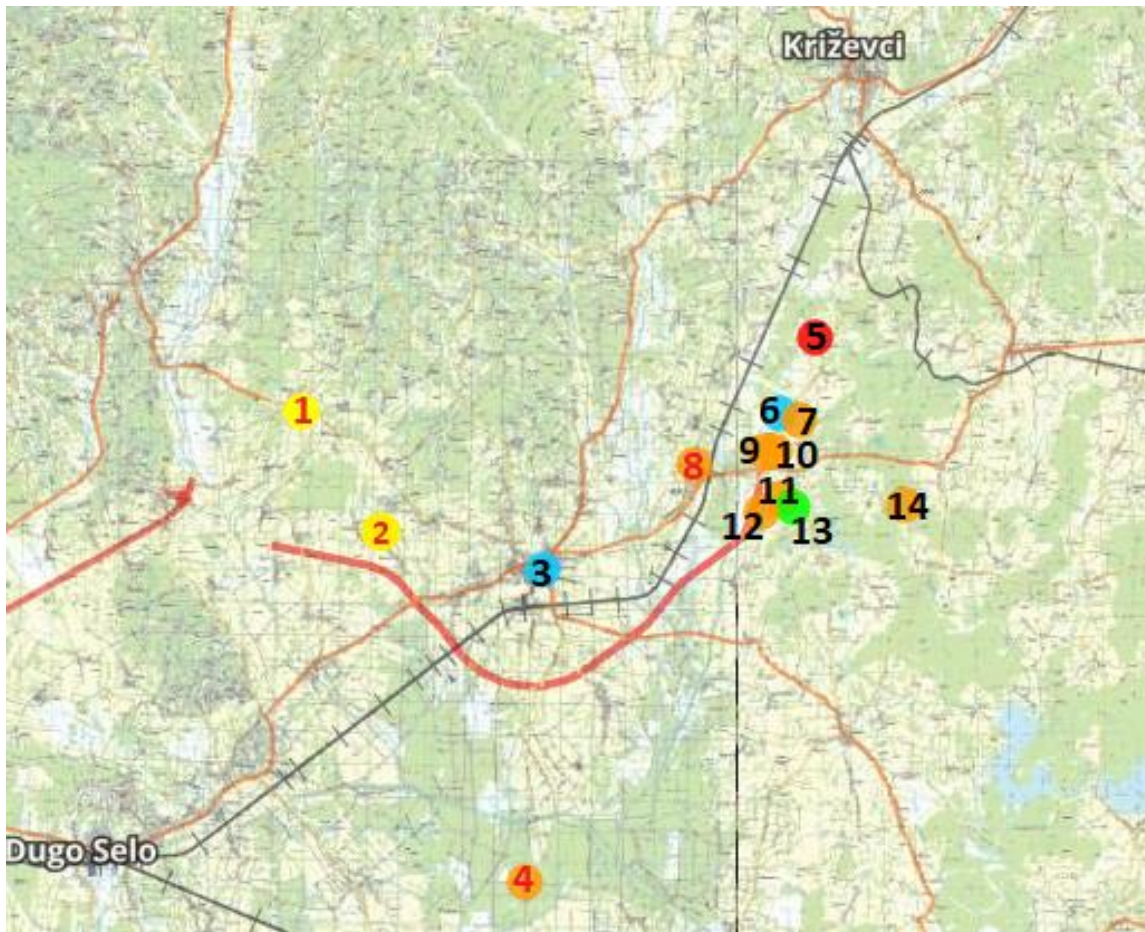
Ukupno je provedeno šesnaest arheoloških istraživanja na području grada Vrbovca i okolice, od kojih su njih šest terenski pregledi dok su ostala istraživanja uglavnom zaštitnog karaktera s obzirom na to da su otkrivena prilikom izgradnja okolnih prometnica.

Prva okolna istraživanja provedena su na lokalitetu AN 1 Grabrić (Karta 2: 12) te se radi o probnim istraživanjima 2010. godine nakon kojeg je uslijedilo i zaštitno istraživanje krajem sljedeće godine. Radi se o višeslojnom lokalitetu na kojemu su otkriveni keramički nalazi iz prapovijesti i srednjeg vijeka (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2011; 2013). Sljedeće arheološko nalazište je AN 2 Salajci – Velike livade (Karta 2: 9) koje je istraživano u kolovozu 2011. godine. Na lokalitetu su pronađeni brojni nalazi koji se datiraju u razdoblje novog vijeka (Vrkić 2012). Lokalitet Haganj – šuma Novakuša (Karta 2: 14) istraživan je 2011. i 2012. godine. Otkriveni su nalazi koji pokazuju da je lokalitet naseljavan od razdoblja prapovijesti pa sve do novog vijeka (Jakovljević 2012; Martinov 2013). Sljedeće arheološko nalazište je AN 1 Cugovec – Lubena (Karta 2: 7) koje je istraživano u 2011. i 2012. godini. Na lokalitetu je pronađen veći broj vatrišta koja se datiraju u kasni srednji vijek, no autor napominje da je moguće da su neka od njih recentna (Paskojević 2012; 2013). Lokalitet AN 3 Cugovec – Barbarsko 2 (Karta 2: 13) istraživan je u listopadu 2011. godine gdje su pronađene jame za stupove i vatrišta te ulomci keramike. Lokalitet se prema nalazima datira u prapovijest (Bodružić, Martinov 2012). Lokalitet AN 2 Cugovec – Barbarsko 1 (Karta 2: 11) istraživan je 2012. godine gdje su, kao i na prijašnjem lokalitetu, pronađeni ukopani objekti i vatrišta. Prema nalazima lokalitet se datira u prapovijesno razdoblje, no apsolutni datumi iz prikupljenih uzoraka ukazuju da se lokalitet koristio i u kasnijim razdobljima iako nema nalaza koji bi to potvrdili (Drnić 2013). Sljedeći lokalitet je Buzadovec – Vojvodice (Karta 2: 5) koji je

istraživan tijekom jeseni 2011. i ljeta 2012. godine. Lokalitet se prema tipologiji pronađenih nalaza datira od kraja 13. stoljeća, no pojedini nalazi ukazuju i na kasnija razdoblja (Tkalčec 2013). Lokalitet Salajci I (Karta 2: 10) istraživan je 2016. godine te je otkriven pokretni arheološki materijal koji se može datirati od prapovijesti do srednjeg vijeka (Hustić 2017). Lokalitet Lubena – Salajci II (Karta 2: 9) istraživan je iste 2016. godine te su otkrivene strukture koje se datiraju u kasnolasinjsko razdoblje, no pronađeno je i nešto pokretnog materijala koji se datira u kasni srednji vijek (Lapić 2017). Jedino područje koji nije otkriveno zaštitnim istraživanjima prije gradnje cesta je prostor središnjeg gradskog parka u Vrbovcu gdje su 2017. godine provedena sondažna istraživanja oko kule Zrinski i dvora Patačić (Karta 2: 3). Prema ostacima građenih kanalice, dvor Patačić se može datirati u novi vijek pa sve do 19. stoljeća ili čak početka 20. stoljeća. Temelji kule Zrinski i sama kula mogli bi se datirati u novi vijek, a jama koja je pronađena ispod njenih temelja bi se mogla datirati na sam izmak kasnog srednjeg vijeka (Tkalčec 2018).

Na području državne ceste čvor Prilesje – Kloštar Ivanić – Ivanić-Grad (Karta 2: 4) proveden je terenski pregled 2012. godine. Uočena su 22 položaja od kojih se njih tri nalaze na području Vrbovca, a koja se prema površinskim nalazima mogu datirati u srednji vijek. No, pronađeni su i ulomci keramike koji se datiraju u antiku i prapovijest (Tonc 2013a; 2013b). Godine 2013. proveden je terenski pregled na području doline Glogovnice, područje lijeve obale njenog srednjeg toka. Pronađeni su nalazi i jame iz raznih razdoblja, od lasinjske kulture sve do kasnog srednjeg vijeka. Na području Zagrebačke županije, tj. širem vrbovečkom području pronađeno je deset nalazišta koja se mogu široko datirati, od neolitika do novog vijeka (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014; Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015a). Godine 2014. u sklopu terenskog pregleda desne obale doline rijeke Glogovnice, na području općine Gradec (Karta 2: 8) otkriveno je pet lokaliteta koji se datiraju u prapovijest, kasni srednji i novi vijek (Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015b). Terenski pregled okolice grada Vrbovca proveden je 2014. godine, na području općina Vrbovec i Preseka. Na području općine Vrbovec uglavnom nisu uočeni površinski nalazi, osim kod utvrde Dijaneško (Karta 2: 2) kod koje su pronađeni nalazi koji se datiraju u novi vijek ili čak recentno doba. Na području općine Preseka nisu pronađeni površinski nalazi (Tkalčec 2015b). Posljednji terenski pregled bio je u ožujku 2020. godine na području utvrde Rakovec i utvrde Dijaneško. Na području utvrde Rakovec (Karta 2: 1) otkriveni su brojni ulomci kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike, dok je na okolnom području utvrde Dijaneško (Karta 2: 2) pronađen metalan nalaz i ulomak keramike koja se datira u novi vijek.

U nastavku slijedi detaljan opis svakog lokaliteta.

Karta 2 Prikaz arheoloških istraživanja na području grada Vrbovca i okolice, te općine Gradec. Crvene brojke – lokaliteti otkriveni terenskim pregledom, crne brojke – arheološki iskopavani lokalitet. Zeleno – prapovijest, crveno – srednji vijek, žuto – srednji i novi vijek, plavo – novi vijek, narančasto – razdoblja od prapovijesti do novog vijeka (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)

4.1. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE GRABRIĆ

Što se tiče arheoloških istraživanja, najranija koja su provedena u okolini grada Vrbovca su iz 2010. godine. Radi se o probnim istraživanjima na AN 1 Grabrić (Karta 2: 12) prije izgradnje trase autoceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac. Naime, u terenskom pregledu 2009. godine ovdje su otkriveni keramički nalazi iz prapovijesti i srednjeg vijeka. Nalazište se nalazi na brežuljku orijentacije jugozapad – sjeveroistok te je probno istraženo 380 metara trase buduće autoceste. Izdvajaju se dvije veće koncentracije objekata: jedna na istočnom dijelu gdje su pronađene zapune jaraka, jama i stupova koji se datiraju u prapovijest, a na zapadnom dijelu je izdvojena zapuna jaraka koja je možda bila granica. Keramički ulomci iz zapuna datiraju se u kasno brončano doba, a najbliže usporedbe su s grobljem u Moravču u sesvetskom Prigorju. Pronađene su također i zapune stupova koje ukazuju na postojanje nadzemnih objekata (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2011, 54-56).

Od studenog do prosinca 2011. te od ožujka do lipnja 2012. godine provedena su zaštitna istraživanja na istome lokalitetu. Nalazište se nalazi južno od sela Grabrić, a s istočne strane nalazišta protječe potok Crnčić dok je zapadno od brežuljka dolina Glogovnice (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2013, 94).

Na najistaknutijem dijelu naselja pronađene su jame od stupova koji ukazuju na postojanje nadzemnih kuća, a datiraju se u kasno brončano doba. Dio jama korišten je za odlaganje odbačenih ulomaka keramike i ostalog otpada. U zapunama jama i kanala pronađeni su ulomci keramičkih posuda, kućnog lijepa te kamenih predmeta. Posude se datiraju u Ha B stupanj, odnosno mlađu fazu kulture polja sa žarama, što je od velike važnosti s obzirom na to da su naselja iz te faze slabo poznata i istražena na prostoru Prigorja. Najbliža usporedba koja se može povući je s gradinama u Donjem Orešju kod Svetog Ivana Zeline, visinskog naselja Kuzelin nedaleko Sesveta, Ciglane kod Križevaca te položaj Igrišće na Kalniku (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2013, 96).

Na lokalitetu su također pronađeni objekti, iako manji broj, koji se mogu datirati u kasni srednji vijek. Pronađeni su na južnom dijelu trase autoceste i bliže vrhu samog brežuljka. Autori smatraju da se radi o manjem naselju koje je imalo svega nekoliko obitelji, a na ovo područje su se naselile vjerojatno zbog plodnog tla između dviju rijeke. Jame koje su otkrivene ovalnog su oblika, kanali su U-presjeka, a ukopi rupa za stupove pripadaju vjerojatno ostacima kuća i/ili spremišta. U zapunama jama pronađeni su ulomci keramičkih posuda, grijači i ulomci željeznih

predmeta. Prema pronađenim keramičkim loncima koji imaju S-profilaciju i keramičkim poklopcima, naselje bi se moglo datirati u kasni srednji vijek, odnosno od 13. do 15. stoljeća (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2013, 96).

4.2. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE SALAJCI – VELIKE LIVADE

U kolovozu 2011. godine provedeno je zaštitno istraživanje lokaliteta Salajci (Karta 2: 6) koje se nalazi na trasi autoceste A 12 Sveta Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački. Istraživanje je provedeno od strane tvrtke Geoarheo d.o.o. (Vrkić 2012).

Lokalitet se nalazi između kuća sela Salajaca i rijeke Glogovnice, na položaju koji se naziva Velike livade. Svi pronađeni nalazi datiraju se u period novog vijeka ili su dio novovjekovnog sela. Otkrivena je keramika, jedan poluukopani drveni objekt te dvije mlake koje su imale funkciju zadržavanja vode za napajanje stoke i druge potrebe. Većina pronađenih predmeta datira se u razdoblje između 17. i 18. stoljeća te su porijeklom iz domaćih radionica (Vrkić 2012).

4.3. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE HAGANJ – ŠUMA NOVAKUŠA

Probno arheološko istraživanje izvršeno je u kolovozu 2011. godine od strane Arheološkog odijela Gradskog muzeja Bjelovara i Muzeja Like Gospić (Jakovljević 2012), a u rujnu 2012. godine izvršeno je zaštitno arheološko istraživanje trase autoceste A13 Vrbovec 2 – GP Terezino polje, dionica Vrbovec 2 – Farkaševac, poddionica Vrbovec 2 – Farkaševac, AN Haganj – šuma Novakuša (Karta 2: 14). Istraživanje je provedeno od strane tvrtke Arheolog d.o.o. (Martinov 2013).

Lokalitet se nalazi jugozapadno od sela Haganj i jugoistočno od sela Cugovec u općini Gradec, na padini širokog šumskog platoa koji se pruža prema istoku (Martinov 2013). Nalazi koji su pronađeni u probnom istraživanju upućuju da se možda radi o srednjovjekovnom lokalitetu (možda naselju), te mogućem prapovijesnom i rimskom naselju na istočnoj padini brijega. (Jakovljević 2012). Tijekom zaštitnog istraživanja sljedeće godine, otkriveni su sitni ulomci antičke keramike, ukopi i zapune rupa koje su vjerojatno služile za vertikalno postavljanje stupova koji su možda nosili neku nadzemnu konstrukciju ili ogradu. Također su

pronađene otpadne jame u kojim je pronađeno najviše ulomaka keramike grube fakture (Martinov 2013).

4.4. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – LUBENA

Lokalitet AN 1 Cugovec – Lubena (Karta 2: 7) arheološki je istražen prilikom gradnje trase autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački. Istraživanje je provedeno od rujna do studenog 2011. godine te je završeno u srpnju 2012. godine (Paskojević 2012).

Lokalitet se nalazi na području između dva istoimena sela, općina Gradec. Nalazi se uz blizinu rijeke Glogovnice koja protječe sa zapadne strane te manji potok koji prolazi kroz teren na sjevernom dijelu lokaliteta. Zbog prisutnosti rijeke i spomenutog potoka dolazi do čestih plavljenja ovog terena (Paskojević 2012).

Na južnoj strani lokaliteta otkriven je veći broj vatrišta čiji su ukopi kružni, ovalni ili nepravilni, a ispune su zapečene i jarkocrvene boje s crnim rubovima. U nekim vatrištima pronađeni su ulomci keramike, no u većini vatrišta nije bilo arheoloških nalaza. Vatrišta se datiraju u kasni srednji vijek, no moguće je da su neka od njih i recentna. Od arheoloških nalaza pronađene su četiri bikonične keramičke kugle čija je funkcija nepoznata. Uz to je otkriveno 75 nepravilnih ukopa bez nalaza (Paskojević 2012).

4.5. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – BARBARSKO 2

Lokalitet AN 3 Cugovec – Barbarsko 2 (Karta 2: 13) nalazi se na trasi autoceste A13 Vrbovec 2 – GP Terezino polje, dionica Vrbovec 2 – Bjelovar, poddionica Vrbovec 2 – Farkaševac, naselje Cugovec. Istraživanja su provedena u listopadu 2011. godine od strane tvrtke Arheolog d.o.o.. Lokalitet se nalazi južno na blagoj padini brežuljka koji se spušta prema potoku Crnčiću. Sjeverozapadno od nalazišta nalazi se crkva sv. Barbare (Bodružić, Martinov 2012).

Većina otkrivenih objekata su jame za stupove, otpadne jame, vatrišta te jedna dublja jama koja je možda bunar. Najveći broj nalaza pronađen je u otpadnim jamama i u dva vatrišta, a radi se o ulomcima keramike koji su grube fakture s dosta primjesa. Također je pronađeno i

nešto finije keramike sive boje od dobro pročišćene gline. Lokalitet se datira u širi period, između 1. i 3. stoljeća (Bodružić, Martinov 2012).

4.6. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE CUGOVEC – BARBARSKO 1

Lokalitet AN 2 Cugovec – Barbarsko 1 (Karta 2: 11) nalazi se na trasi autoceste A13 Vrbovec – GP Terezino polje, dionica Vrbovec 2 – Bjelovar, južno od sela Cugovec, općina Gradec. Istraživanja su provedena od listopada do studenog 2012. godine, od strane Arheološkog muzeja u Zagrebu (Drnić 2013, 293).

Lokalitet siječe blago povišena greda u smjeru sjever-jug, a na njoj je otkriveno nekoliko ukopanih objekata i vatrište, a nalazi koji su pronađeni datiraju se u prapovijesno razdoblje. Prilikom iskopavanja probnih rovova, apsolutni datumi iz prikupljenih uzoraka ukazuju na korištenje lokaliteta i tijekom mlađih razdoblja, kao što su rano brončano doba i rani srednji vijek. No, nisu pronađeni nalazi koji bi to potvrdili (Drnić 2013).

4.7. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE BUZADOVEC – VOJVODICE

Tijekom jeseni 2011. godine i ljeta 2012. godine Institut za arheologiju proveo je istraživanja na području AN3 Buzadovec – Vojvodice (Karta 2: 5), a koje je na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački. Selo Buzadovec nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Zagrebačke županije, a u srednjovjekovnom kontekstu radi se o Križevačkoj županiji koja je bila unutar tzv. *regnum Sclavoniae*. Lokalitet se nalazi u dolini rijeke Glogovnice uz njenu istočnu stranu, na livadama koje se nazivaju Vojvodice te se prostire sve do današnjeg sela Buzadovec (Tkalčec 2013, 76). Tkalčec navodi kako se radi o jednom od najvažnijih srednjovjekovnih nalazišta koji daje podatke o materijalnoj kulturi i načinu života ruralnih zajednica u vremenu kasnog srednjeg vijeka. Tipologije pronađenih nalaza ukazuju da se radi o periodu s kraja 13. stoljeća, ali pojedini nalazi ukazuju i na kasnije razdoblje. Sam lokalitet podijeljen je na južni, sjeverni i središnji dio (Tkalčec 2013, 76-77).

Na južnom dijelu lokaliteta pronađeno je nekoliko objekata, kao što su otpadne jame, vatrišta te ograda koja je možda korištena za uzgoj stoke. Koncentracija naselja se povećava kako se ide prema istoku, odnosno prema povišenom dijelu. Jedno od važnijih nalazišta na

lokalitetu su ostaci objekta koji je možda služio za stanovanje. Imao je tri prostorije te je okružen brojnim jamama što ukazuje na aktivnosti domaćina. Tkalčec opisuje južni dio lokaliteta kao „domaćinstvo bogatijeg seoskog starješine ili plemića koji je ovdje, vjerojatno podno sela, imao svoje izdvojeno bogatije gospodarstvo.“ (Tkalčec 2013, 78-80, 85).

Sjeverni dio lokaliteta ukazuje na radioničku djelatnost, ali se ne zna točno o kojoj je djelatnosti riječ. Postoji mogućnost da se obrađivala koža, a tome u prilog ide podvodni teren na kojemu se lokalitet nalazi, te iskop neobičnog dugačkog objekta. No, postoji mogućnost da se radi samo o stambenim objektima (Tkalčec 2013, 82-85).

Središnji dio lokaliteta ima jednu stambenu kuću koja je vjerojatno imala dvije prostorije, a unutar koje je pronađena velika količina arheoloških nalaza. Pronađen je tip keramike koji ima relativno neraščlanjene rubove te ukrasi tipa valovnice i horizontalne linije. Ovaj tip keramike se po prvi put javlja u 12. i prvoj polovini 13. stoljeća. No, ovakav način ukrašavanja je možda bio samo ukus lokalnog lončara (Tkalčec 2013, 80-82).

Istraživanje arheološkog lokaliteta Buzadovec – Vojvodice rezultiralo je prvim arheološkim postavom u i o Vrbovcu, a koji je postavljen 2013. godine u Dvorcu Patačić u Vrbovcu (Tkalčec, Sekelj Ivančan 2013).

4.8. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE SALAJCI I

U kolovozu 2016. godine provedeno je zaštitno istraživanje lokaliteta Salajci I (Karta 2: 10) na trasi gradnje nove željezničke pruge na dionici Gradec – Sveti Ivan Žabno. Istraživanje je provedeno od strane tvrtke Geoarheo d.o.o. (Hustić 2017).

Mjesto Salajci nalazi se južno od Križevaca, na cesti između Cugovca i Križevaca, a lokalitet se nalazi jugoistočno od sela Salajaca na obradivim površinama. Otkrivene su jame za stupove manje i srednje veličine. Pokretni arheološki materijal datira se u period kasnog latena, odnosno rane antike. Također su pronađeni i nalazi iz prapovijesti, no i ulomci keramike koja se datira u srednji vijek (Hustić 2017).

4.9. ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE LUBENA – SALAJCI II

U kolovozu 2016. godine provedeno je zaštitno istraživanje lokaliteta Lubena – Salajci II (Karta 2: 9) na dijelu trase gradnje nove željezničke pruge na dionici Gradec – Sveti Ivan Žabno. Istraživanje je provedeno od strane tvrtke Geoarheo d.o.o. (Lapić 2017).

Lokalitet se nalazi na blago povišenoj gredi koja se pruža u smjeru sjever – jug, između naselja Salajci na sjeveru i naselja Lubene na jugu. Na zapadnoj strani grede protječe rijeka Glogovnica, istočno se nalazi potok Lubenica, a sjeverno potok Prašnica. Istraženo je osam kompleksnijih arheoloških struktura koje se datiraju u kasnolasinjsko razdoblje. No, otkriveno je nešto pokretnog materijala koji se datira u kasni srednji vijek te je vidljiv kontinuitet života (Lapić 2017).

4.10. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA OKO DVORA PATAČIĆ I KULE ZRINSKI

U studenom 2017. godine provedena su sondažna arheološka istraživanja u središnjem gradskom parku u Vrbovcu. Istraživanja su provedena od strane Instituta za arheologiju oko tzv. Kule Zrinskih i Dvora Patačića (Karta 2: 3). Cilj ovog istraživanja bio je upotpuniti arheološke spoznaje o vrbovečkom kraju koji je malo istraživan, te uvid u stratigrafiju i vidjeti jesu li sačuvane određene zidane strukture što je bilo od osobitog interesa oko kule Zrinski gdje se pretpostavljao trag zidova zapadnog i južnog krila kaštela Patačićevih (Tkalčec 2018, 92).

Dvor Patačić je objekt u funkciji koji je nadzemno do krovišta očuvan. Nalazi se 15 m jugoistočno od crkve sv. Vida. Preporuka konzervatora je bila da se otvore tri sonde uz sjevernu fasadu te dvije uz istočnu, s ciljem ispitivanja dubine temelja i uvid u faze gradnje. Sonda 1 otvorena je na sjeverozapadnom uglu objekta. Otkrivena je opekom građena struktura čije je vezivo sipko i nije funkcionalno povezivalo strukturu, a sama struktura je oštećena prilikom ukopavanja gromobrana. Od pokretnih nalaza pronađene su ljudske kosti što nije začuđujuće s obzirom na blizinu crkve sv. Vida. Sonda 2 je otvorena istočno od sonde 1. Pronađeni su ostaci kanalice koja je sazdana od okomito postavljenih opeka te leži na vodoravno postavljenim opekama. Očuvana visina kanalice ukazuje da se teren slijeva prema istoku. Dubljim iskopom uočena je dilatacija u zidu temelja što bi moglo ukazivati na kasniju nadogradnju zapadnog dijela dvora Patačić. No, nema vidne razlike u dimenzijama opeke niti u sastavu veziva, što

ukazuje da je gradnja vremenski bliska. Iskopavanjem na zapadnom dijelu sonde zahvaćen je sloj zapune grobne rake, dok se na istočnom dijelu došlo do zdravice. Od pokretnih nalaza pronađene su ljudske kosti. Sonda 3 otvorena je uz istočni dio sjevernog pročelja dvora Patačić, te su upravo na tom mjestu konzervatori i arhitekti pretpostavili dogradnju istočnog dijela. No, istraživanjem ta pretpostavka je opovrgnuta. Plitko ispod površine nalazila se kanalica koja je oštetila stariju mortom vezanu strukturu. Od pokretnih nalaza pronađeni su ulomci keramike i životinjska kost. Sonda 4 otvorena je istočno uz sjeveroistočni ugao dvora Patačić. Izvorni slojevi su uništeni postavljanjem kanalizacijske cijevi. Opeka je postavljena uzdužno i poprečno s pojedinačnim nepravilnostima, a vezana je žutim mortom. Peta sonda nije otvarana jer za njom nije bilo potrebe. Slojevi oko dvora Patačić su dosta oštećeni ili uništeni. Bilo je očekivano da će dublji temelj završiti na istočnom dijelu, no on ima proširenu stopu koja je vjerojatno služila za stabilizaciju. Time je pokazano da su istočni i središnji dio zgrade podignuti u isto vrijeme. Ostaci kanalice koje su građene opekom mogu se datirati od novog vijeka pa sve do početka 20. stoljeća (Tkalčec 2018, 93-100, 108).

Kula Zrinski je nadzemni objekt kružnog tlocrta. Očuvana je do krovništva, u povremenoj je funkciji te se nalazi oko 50 m jugozapadno od crkve sv. Vida. Smatra se da ne potječe iz vremena Zrinskih, već vjerojatno s početka 18. stoljeća, odnosno iz vremena Patačićevih. Prema slici prikazanoj u djelu Aleksandra Patačića *Status familiae Patachich* iz 1740. godine, pretpostavlja se da bi kula Zrinski predstavljala jugozapadnu kulu tog kaštela. Konzervatori su predložili otvaranje dvije sonde uz južnu i zapadnu stranu kule, a kasnije je dodana i sonda uz sjeverozapadnu stranu kule. Sonda 1 otvorena je uz južni zid kule. Pronađeno je dosta ulomaka opeke različitih dimenzija. Također su otkriveni temelji kule koji su dosta plitko, a načinjeni su od opeke vezane žutim mortom. Ispod temelja kule uočeni su i ostaci zapune i ukopa u kojima su pronađeni ulomci keramičkih posuda koje se mogu datirati između kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Ova jama sadržajem ukazuje na naseobinski karakter života koji je ovdje bio prije izgradnje same kule. Sonda 2 otvorena je uz istočni zid kule i tamo je otkrivena struktura koja se pruža sjeveroistočno u nepoznatoj dužini. Pretpostavlja se da bi ta struktura mogla biti neka manja zgrada koja je sagrađena u nekim kasnijim razdobljima. Plitki temelji te naslanjanje uz kulu se tumači kao dodatna stabilizacija same kule, ili se možda radi o zgradi koja je dodana uz kulu. U sondi 3 koja se nalazi sjeverozapadno uz kulu otkriveni su kameni zidovi koji na sjeveru završavaju pravilno, no na jugu završavaju polukružno. Ova situacija je zbunjujuća jer u okolnim slojevima nisu primijećeni kasniji ukopi ili nešto drugo što bi objasnilo jesu li ti kameni zidovi nekoć bili spojeni ili su činili temelje nekog objekta. Na kraju, ako je kula Zrinski

predstavljala jugozapadnu kulu kaštela Patačićevih, arheološkim istraživanjima nije utvrđena niti jedna struktura koja bi mogla predstavljati temelj južnog krila kaštela. Autorica navodi kako je to krilo jedino moglo biti građeno od drva, a ne zidano opekom (Tkalčec 2018, 100-108).

4.11. TERENSKI PREGLED TRASE CESTE ČVOR PRILESJE – KLOŠTAR IVANIĆ – IVANIĆ-GRAD

Područje gradnje državne ceste čvor Prilesje – Kloštar Ivanić – Ivanić-Grad (Karta 2: 4) i čvor Sveta Klara na zaobilaznici grada Zagreba rekognoscirano je u svibnju 2012. godine od strane Instituta za arheologiju (Tonc 2013a; 2013b, 175-176). Čvor Sveta Klara ne ulazi u opseg ovog rada te neće biti obrađivan.

Trasa ceste Prilesje – Kloštar Ivanić – Ivanić-Grad nalazi se na zapadnom dijelu Zagrebačke županije, na području općina Kloštar Ivanić i Vrbovec. Prolazi pretežno nizinskim krajolikom istočno od rijeke Lonje (Tonc 2013a; 2013b, 175-176).

Na trasi Prilesje – Kloštar Ivanić – Ivanić-Grad su prilikom terenskog pregleda uočena 22 položaja s površinskim nalazima, od kojih su tri nalazišta na vrbovečkom području, a to su: Prilesje, Poljanski lug i Čret. Na njima su zamijećeni površinski nalazi iz prapovijesti, antike i srednjeg vijeka (Tonc 2013a; 2013b, 175-176).

4.12. TERENSKI PREGLED DOLINE GLOGOVNICE

Ponovno od strane Instituta za arheologiju, 2013. godine proveden je terenski pregled na području doline Glogovnice i to područje lijeve obale njenog srednjeg toka, na potezu između sela Tučenik u Zagrebačkoj županiji i sela Cubinca u Koprivničko – križevačkoj županiji. Terenski pregled obuhvatio je otprilike 1,6 km². Na području Zagrebačke županije otkriveno je 10 novih položaja, a na području Koprivničko – križevačke županije otkriveno je 18 novih položaja na kojima su pronađeni površinski nalazi, a koji se sastoje od ulomaka keramičkih posuda, kućnog lijepa te željezne zgure. Od 10 lokaliteta na području Zagrebačke županije, odnosno na širem vrbovečkom području, na njih 9 otkriveni su nalazi koji se datiraju u srednji vijek. To su lokaliteti Tučenik – Siget 1, Tučenik – selo 1, Tučenik – selo 2, Tučenik – Poljice, Buzadovec – Vojvodice (jugozapadno od sela), Buzadovec – Vojvodice, Buzadovec

– Grabe 1 (Ruščice), Buzadovec – Husarine i Buzadovec - Grabe 2 (Ruščice) (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014, 182-188).

S obzirom na to da su otkriveni brojni mnogi lokaliteti s lijeve strane obale Glogovnice, Institut za arheologiju je već sljedeće 2014. godine u ožujku proveo terenski pregled desnog dijela obale Glogovnice čija je zapadna granica bila cesta Repinec – Festinec – Špiranec. Nizinski je teren bio uglavnom prekriven vegetacijom tako da je pregled fokusiran na obrađene površine koje su na povišenom terenu (Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015a, 109-110). Tako je na području općine Gradec otkriven lokalitet Pokasin – Tornjine koji se nalazi u dolini uz potok Petrovinec, a datira se u kasni srednji i rani novi vijek. Uz njega otkriveni su i ranonovovjekovni lokaliteti Festinec – Topolje i Festinec – Dolovje. Na padinama brijega gdje se nalazi i selo Pokasin, otkriven je lokalitet Pokasin – Lovretovica s površinskim nalazima koji se datiraju od prapovijesti do novog vijeka, te lokalitet Pokasin – Breg – Petrovinec gdje su pronađene prapovijesne jame te nekoliko nalaza recentne keramike (Tkalčec, Ložnjak Dizdar 2015b) (Karta 2: 8).

4.13. TERENSKI PREGLED GRADA VRBOVCA I OKOLICE

Godine 2014. proveden je terenski pregled šire okolice grada Vrbovca. Proveo ga je Institut za arheologiju, ali i na poticaj Pučkog otvorenog učilišta u Vrbovcu. Rekognosciranje je provedeno na području općina Vrbovec i Preseka (Tkalčec 2015b, 116-119).

Na području općine Vrbovec pregledan je položaj „stare ceste“ koja se nalazi kod Vrbovečkog Pavlovca. Radi se o starom putu ucrtanom i na topografske karte, a danas je vidljiv kao poljski put. Mještani govore kako se radi o glavnom putu kojim se dolazilo u Vrbovec iz Križevaca, ali površinski arheološki nalazi nisu pronađeni. Područja Budim, Graba, Zvezda i Lukovo – Višegrad se navode kao srednjovjekovni lokaliteti, no tijekom terenskog pregleda nisu uočeni površinski arheološki nalazi. Na području općine Vrbovec ujedno se spominje i utvrda Dijaneško (Karta 2: 2) koja se nalazi u selu Dijaneš. Kao što je već ranije rečeno, radi se o nizinskoj, možda zemljano drvenoj utvrdi koja nalikuje lokalitetu tipa gradište. Uokolo su uočeni površinski nalazi, no oni upućuju na novi vijek ili čak recentno doba. Prema obliku gradišta, ono bi se moglo datirati u kraj kasnog srednjeg vijeka te rani novi vijek. Terenski pregled je također obavljen na području Pirakovca, šuma Lešće koja se nalazi nedaleko od sela Dulepska. Mještani govore kako se upravo u toj šumi nekada nalazio grad, a na sjevernom

dijelu šume pronađene su nepravilne grabe ispunjene vodom koje ukazuju da se ovdje nekada nalazilo selo (Tkalčec 2015b, 119-123).

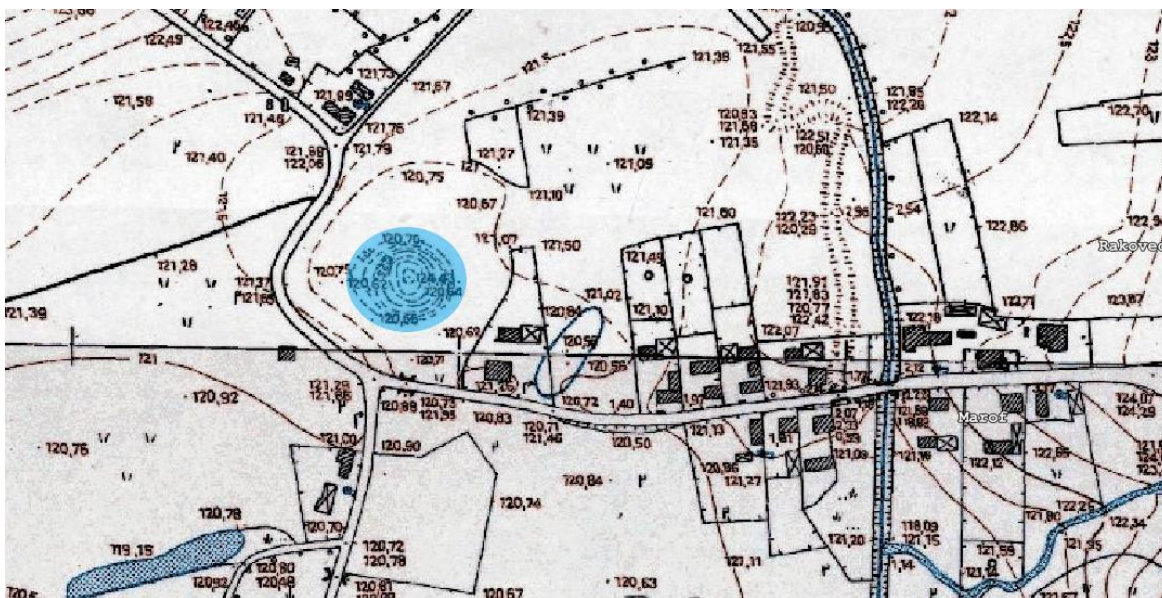
Na području općine Preseka nalazi se selo Ledina. U istočnom dijelu sela na topografskoj karti je zabilježen toponim Gradina gdje su vlasnici tijekom prijašnjih obrada polja nailazili na ulomke opeke i keramike. Danas je to područje obraslo travom tako da terenski pregled nije bio moguć. Južnije se nalazi mjesto Mežđevac za koje lokalno stanovništvo govori da se ovdje nekada nalazila crkva. Terenski pregled je izvršen i na području Cirkvišča gdje se ističe konični brijeg čiji je vrh okrugao, promjera otprilike 35 m. Nisu pronađeni tragovi zidanja, no s obzirom na toponim i istaknuti položaj, moguće je da se je ovdje nekada nalazila crkva (Tkalčec 2015b, 123-125).

4.14. TERENSKI PREGLED UTVRDE RAKOVEC I UTVRDE DIJANEŠKO

Terenski pregled područja naselja Rakovec, općina Rakovec, Dijaneš i Dulepska, općina Vrbovec, Zagrebačka županija poduzet je pod vodstvom Marije Dorić, univ. bacc. archeol.. U terenskom pregledu uz voditeljicu Mariju Dorić sudjelovao je mještanin grada Vrbovca, Branko Dorić. Terenski pregled područja naselja Rakovec proveden je 11. i 13. ožujka, a terenski pregled područja naselja Dijaneš 17. ožujka 2020. godine. Za potrebe terenskog pregleda područja naselja Rakovec i Dijaneš Institut za arheologiju je ishodio odobrenje od nadležnog Konzervatorskog odjela u Zagrebu (Klasa: UP/I-612-08/20-08/0052, Urbroj: 532-04-02-01/1-20-2, 20. veljače 2020.). Terenski pregled poduzet je u svrhu upotpunjavanja topografije sjeverozapadne Hrvatske te sustavnog istraživanja ovog područja koje dosad nije bilo obuhvaćeno. Ujedno predstavlja podlogu za daljnja i detaljnija istraživanja (Dorić 2021).

4.14.1.UTVRDA RAKOVEC I ANALIZA POVRŠINSKIH NALAZA

Na području Zagrebačke županije u općini Rakovec pregledan je položaj utvrde Rakovec (Karta 3) te njeno okolno područje. Mjesto utvrde danas je neobrađeno područje, obraslo mjestimično gustom vegetacijom. Utvrda je okružena jarkom koji je zatrpan sa zapadne i južne strane, a sa sjeverne i istočne strane je ispunjen vodom. Na području same utvrde pronađeni su brojni ulomci kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike i pećnjaka. Sjeverno i južno od utvrde nalaze se oranice koje su omogućile terenski pregled, a na kojima su isto tako pronađeni ulomci kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike te komadi metala i kovačke zgure. Ipak, većina područja je prekrivena livadama, šumama i šumarcima, stoga je moguće da na takvim površinama arheološki nalazi nisu uočeni prilikom površinskog pregleda terena (Dorić 2021).

Karta 3 Položaj utvrde Rakovec (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)

Karta 4 Položaj utvrde Rakovec (tamnocrveno) i okolno područje (izvadak GoogleEarth, uredila: M. Dorić)

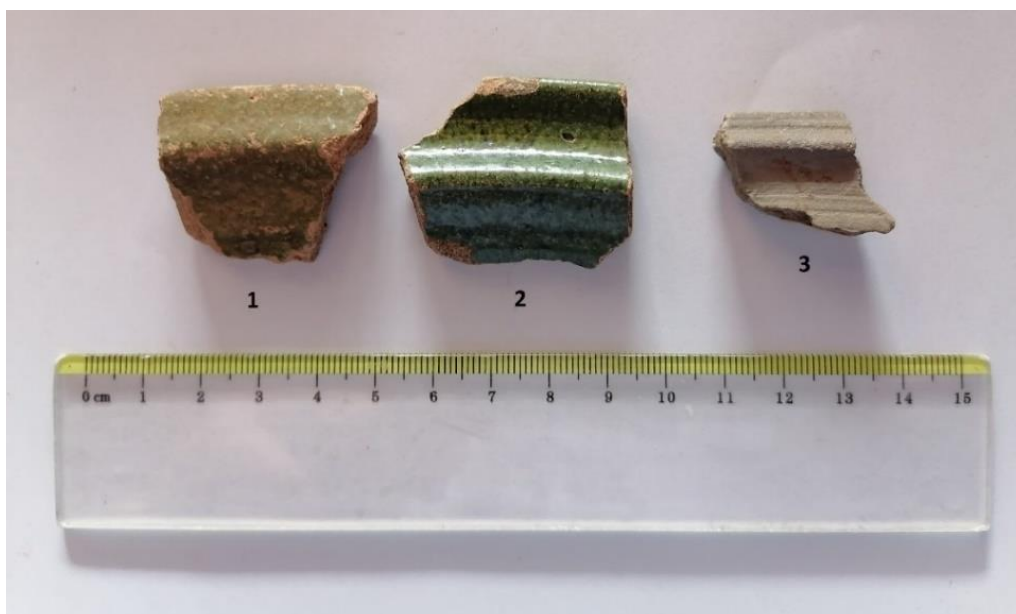
Prvog dana terenskog pregleda rekognosciran je središnji dio utvrde Rakovec (Karta 4). Pronađeni su ulomci kuhinjske i tehničke keramike. Od tehničke keramike ukupno je prikupljeno 15 ulomaka pećnjaka te ulomak šamota od kaljeve peći. Osam ulomaka pećnjaka ima sjajnu zelenu glazuru (Sl. 1), a na jednom ulomku pećnjaka prednja ukrasna ploča ukrašena je vegetabilnim motivom. Ovakav tip pećnjaka bi se mogao datirati u prijelaz s 16. na 17. stoljeće. Dva ulomka pećnjaka imaju sjajnu smeđu glazuru (Sl. 2: 3-4) te se mogu datirati u prijelaz s 18. na 19. stoljeće, no ne isključuje se mogućnost datacije u kasni srednji vijek. Preostalih četiri ulomaka pećnjaka su neglazirani, zdjelastog tipa s četvrtastim otvorom (Sl. 2: 1-2) te se mogu datirati u prijelaz kasnog srednjeg vijeka na novi vijek. Pronađeno je 13 ulomaka kuhinjske keramike, uglavnom grube fature s primjesama drobljenih kamenčića. Ističu se tri ruba posuda od kojih dva ruba s unutarnje strane imaju glazuru zelene boje (Sl. 3: 1-2) te jedan neglazirani rub lonca koji je napravljen od sive, finije gline (Sl. 3: 3). Također se ističu i tri ulomka tijela lonca s ukrasima vodoravnog urezivanja (Sl. 4: 1) te žlijebljenja i rebrenja (Sl. 4: 2-3). Ujedno je pronađena i neglazirana noga tave ili tripoda (Sl. 5) koja je služila za pečenje na otvorenoj vatri na peći ili ognjištu. Keramika pronađena na središnjem dijelu utvrde može se datirati u prijelaz iz kasnog srednjeg vijeka na novi vijek.

Slika 1 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci pećnjaka zelene glazure (foto: M. Dorić)

Slika 2 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci pećnjaka bez glazure (1-2) i smeđe glazure (3-4) (foto: M. Dorić)

Slika 3 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci rubova lonaca zeleno glazirane unutrašnje stijenke (1-2) i bez glazure (3) (foto: M. Dorić)

Slika 4 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci lonaca ukrašeni urezivanjem (1) i žlijebljenjem i rebrenjem (2-3) (foto: M. Dorić)

Slika 5 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomak noge tripoda (foto: M. Dorić)

Na sjeveroistočnoj strani utvrde pronađeno je dva ulomka tehničke keramike, 26 ulomaka kuhinjske keramike i jedan ulomak životinjske kosti. Od tehničke keramike pronađena su dva ulomka neglaziranih pećnjaka, zdjelastog tipa četvrtastog otvora. Od kuhinjske keramike ističu se dva ruba lonaca raščlanjene profilacije (Sl. 6), jedno prstenasto dno lonca, dva ulomka poklopca i tri ulomka tijela lonaca od kojih dva ulomka imaju guste nizove vodoravnih linija (Sl. 7: 1-2), a jedan ima ukras napravljen plitkim žlijebljenjem i rebrenjem (Sl. 7: 3). Preostali ulomci keramike nisu glazirani i nemaju ukrasa. Sva keramika je grube fature, crveno smeđe ili sive boje, a datira se u prijelaz kasnog srednjeg u novi vijek, odnosno 15. na 16. stoljeće.

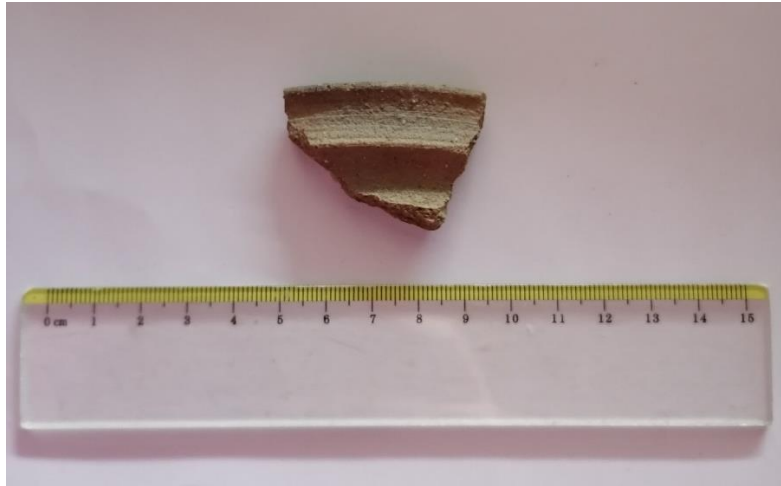
Slika 6 Utvrda Rakovec – sjeveroistočni dio: ulomci rubova lonaca (foto: M. Dorić)

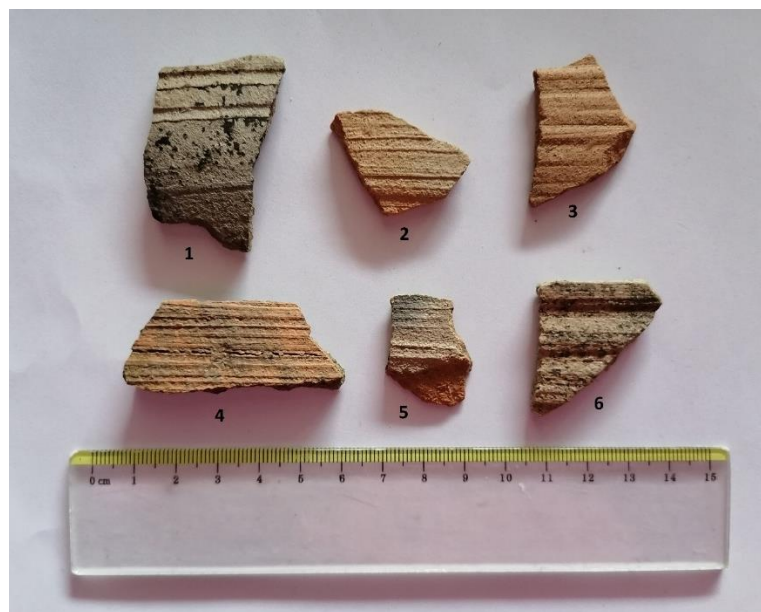
Slika 7 Utvrda Rakovec – sjeveroistočni dio: ulomci lonaca ukrašeni urezivanjem (1-2) i žlijebljenjem i rebrenjem (3) (foto: M. Dorić)

Na sjeverozapadnoj strani utvrde pronađeno je tri ulomka tehničke keramike i 27 ulomaka posuda, od kojih se 22 ulomaka datira u kasni srednji vijek, a preostalih 5 u novi vijek. Pod tehničku keramiku spadaju pećnjaci koji su kao i prijašnji, neglazirani, zdjelastog tipa četvrtastog otvora, a na osnovi fature datiraju se u novi vijek. Od 22 ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike ističu se dva poklopca koji se mogu datirati u prijelaz s 15. na 16. stoljeće, jedan rub raščlanjene profilacije, sive boje (Sl. 8) te 6 ulomaka tijela lonaca s ukrasom. Na tri ulomka urezani su nizovi vodoravnih linija (Sl. 9: 1-3), dva ulomka imaju ukras snopova vodoravnih linija (Sl. 9: 4-5), te posljednji ukrašeni ulomak ima ukras izveden plitkim rebrenjem i žlijebljenjem (Sl. 9: 6). Od novovjekovnih nalaza ističe se zeleno glazirani ulomak

ručke, vjerojatno vrča ili pak lonca s ručkama. Faktura je gruba s primjesama kamenčića, a keramika je crveno smeđe ili sive boje.

Slika 8 Utvrda Rakovec – sjeverozapadni dio: ulomak ruba lonca (foto. M. Dorić)

Slika 9 Utvrda Rakovec – sjeverozapadni dio: ulomci lonaca s ukrasom niza vodoravnih linija (1-3), snopova vodoravnih linija (4-5) i žlijebljenja i rebrenja (6) (foto. M. Dorić)

Na jugoistočnoj strani utvrde od površinskih nalaza prikupljena su dva ulomka životinjskih kosti i 15 ulomaka keramike, od kojih se ističe jedan rub i jedno dno. Keramika je grube fakture s primjesama drobljenih kamenčića te crveno smeđe ili sive boje. Nalazi se datiraju u prijelaz kasnog srednjeg vijeka na novi vijek.

Na jugozapadnoj strani utvrde pronađena su dva ulomka tehničke keramike te se ponovno radi o neglaziranim pećnjacima zdjelastog tipa, četvrtastog otvora. Ujedno je pronađeno 17 ulomaka kuhinjske keramike, od kojih 14 ulomaka pripada kasnom srednjem vijeku, a preostalih tri ulomka se datira u novi vijek. Radi se o gruboj keramici s primjesama drobljenih kamenčića, crveno smeđe ili sive boje. Ističu se tri ulomka kasnosrednjovjekovnih lonaca s ukrasom, od kojih dva ulomka imaju ukras izveden plitkim rebrenjem i žlijebljenjem (Sl.10: 1-2), a na jednom ulomku je ukras od niza gustih vodoravnih linija (Sl.10: 3).

Slika 10 Utvrda Rakovec – jugozapadni dio: ulomci lonaca s ukrasom rebrenja i žlijebljenja (1-2) i gustih vodoravnih linija (3) (foto: M. Dorić)

Slijedećeg dana terenskog pregleda, a koji je bio 13. ožujka 2020. godine, pregledano je područje okolo utvrde te obližnja polja (Karta 4). Većina polja bila je obrasla niskom vegetacijom, a jedan dio ih je bio i poplavljen tako da je na tim poljima vidljivost bila izrazito slaba. Najveći broj nalaza prikupljen je na oranicama, odnosno na katastarskim česticama 898 i 902/1, katastarske općine Rakovec.¹

¹ Prilikom obilaska polja, razgovarali smo i s lokalnim stanovništvom. Gospođa starije dobi nam je ispričala kako se prilikom gradnje kuće naišlo na ljudski kostur, no ne sjeća se gdje je to točno bilo jedino da je „negdje prema zapadu“. Drugi mještalin, također starije dobi, nam je rekao kako je ovdje bio lančani most, a u blizini je bila i drvena štala gdje su bili brojni konji. Također spominje „gospođe u čamcima“ te „kod borova je bila crkvica ili kapelica“, no ne sjeća se točno.

Na katastarskoj čestici 898 pronađeno je najviše arheološkog materija. Čestica se nalazi oko 150 metara južno od središta utvrde. Pronađeno je 7 željeznih predmeta i ulomaka predmeta te se vjerojatno radi o dijelovima poljoprivrednog oruđa (Sl. 11). Datacija je nepoznata te se uzima period od kasnog srednjeg vijeka sve do danas. Ističe se korodirani polukružni ulomak željeznog predmeta, možda dio konjske potkove (Sl. 11: gore lijevo). Uz metal pronađeno je tri ulomka kovačke zgure (Sl. 12) što nam ukazuje na kovačku djelatnost. Također su pronađena dva ulomka izgorjelih životinjskih kosti, tri ulomka pećnjaka, 29 ulomaka kuhinjske keramike koja se datira u novi vijek i 49 ulomaka keramike koja se datira u kasni srednji vijek.

Slika 11 Utvrda Rakovec, katastarska čestica 898: ulomci željeznih predmeta (foto: M. Dorić)

Slika 12 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci kovačke zgure (foto: M. Dorić)

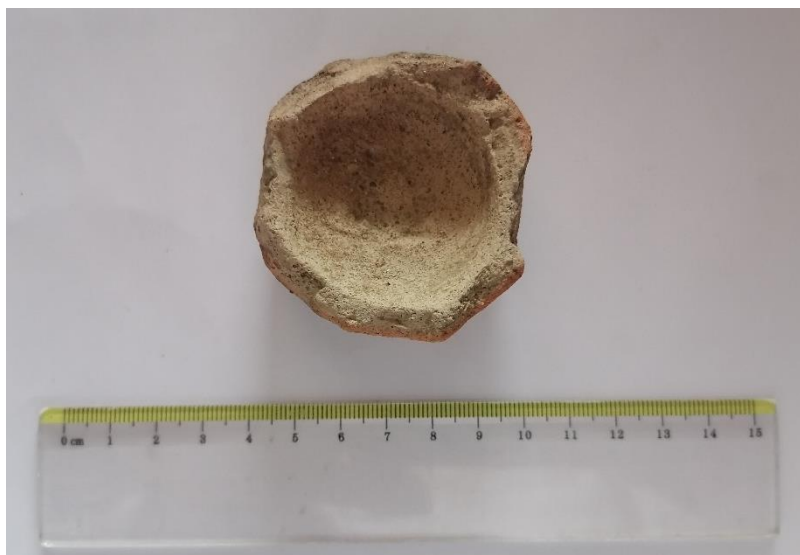
Od novovjekovne keramike ističu se 5 ulomaka lonaca koji su glazirani u bijeloj (Sl. 13: 1) zelenoj (Sl. 13: 2-3), smeđoj (Sl. 13: 4) i žuto zelenoj boji (Sl. 13: 5), dok je sva ostala keramika neglazirana. Također se ističe ulomak ručke vrča (Sl. 14). Keramika je grube fature s primjesama kamenčića, a na pojedinim ulomcima uočeni su tragovi gorenja s vanjske strane. Boja pečenja je crvena ili smeđa, s tim da su pojedini ulomci sive boje. Od kasnosrednjovjekovne keramike ističe se ulomak dna čaše (Sl. 15). Čaša je grube fature i debelih stijenki, pečena je oksidacijski izvana do crvenkaste boje pečenja, a s unutarnje strane je svijetlosive boje. Na osnovi fature i oblika može se datirati u kasni srednji vijek. Šest ulomaka su dna posuda (Sl. 16), 9 ulomaka pripada raščlanjenim rubovima lonaca (Sl. 17), a koji se mogu datirati već od prijelaza iz 14. u 15. stoljeće ili kasnije, s obzirom da se oblici rubova nakon prve pojave mogu zadržati u uporabi i duže razdoblje. Dva ulomka keramike imaju ukras niza vodoravnih linija (Sl. 18), a jedan ulomak lonca ima ukras koji je načinjen ubadanjem sa štapićastim predmetom na ramenu lonca (Sl. 19). Ponovno se radi o keramici grube fature te crvene i smeđe boje.

Slika 13 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomci glazirane novovjekovne keramike (foto: M. Dorić)

Slika 14 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomak ručke vrča, novi vijek (foto: M. Dorić)

Slika 15 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomak dna čaše bez glazure (foto: M. Dorić)

Slika 16 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomci dna posuda bez glazure (foto: M. Dorić)

Slika 17 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomci rubova posuda bez glazure (foto: M. Dorić)

Slika 18 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomci posuda ukrašeni urezivanjem vodoravnih linija (foto: M. Dorić)

Slika 19 Utvrda Rakovec, k. č. 898: ulomak posude ukrašen ubadanjem (foto: M. Dorić)

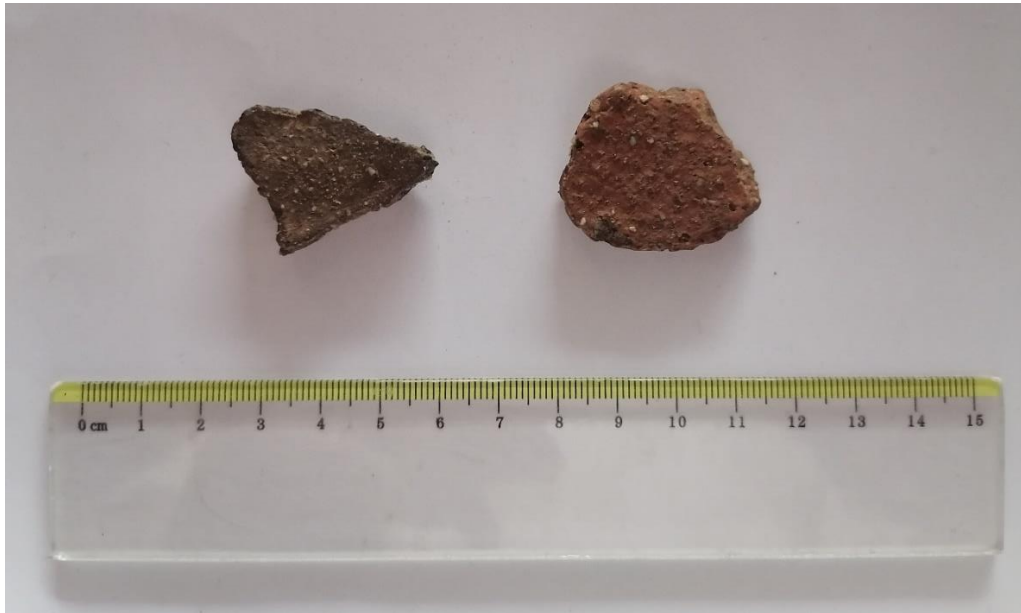
Katastarska čestica 902/1 nalazi se 80 metara južnije od katastarske čestice 898, odnosno 230 m južnije od središta rakovečke utvrde. Na katastarskoj čestici 902/1 pronađeno je 20 ulomaka keramike, od kojih se najviše ističe ulomak poklopca koji spada pod zvonoliki tip poklopaca te ima ukras valovnice s unutarnje strane (Sl. 20), a na osnovi oblika, fature i ukrasa datira se u 15. stoljeće. Izvana je pečen oksidacijski (crvene boje), dok je s unutarnje strane pečen redukcijskim procesom (crne boje). Također se ističe ulomak lonca s ukrasom nizova vodoravnih linija koji se datira između 14. i 16. stoljeća (Sl. 21: 2) te ulomak lonca s ukrasnom plitkog rebrenja i žlijebljenja (Sl. 21: 1), redukcijski pečen. Dva ulomka keramike ukazuju na sam početak kasnog srednjeg vijeka (drugu polovinu 13. ili početak 14. stoljeća) zbog izrazito grube fature s brojnim primjesama kamenčića (Sl. 22). Uz ulomke keramike pronađen je i amorfni ulomak željeznog predmeta neopredijeljene funkcije i datacije.

Slika 20 Utvrda Rakovec, k. č. 902/1: ulomak poklopca zvonolikog tipa s ukrasom valavnice (foto: M. Dorić)

Slika 21 Utvrda Rakovec, k. č. 902/1: ulomci posuda ukrašeni rebrenjem i žljebljenjem (1) i nizom vodoravnih linija (2) (foto: M. Dorić)

Slika 22 Utvrda Rakovec, k. č. 902/1: ulomci posuda grube fature (foto: M. Dorić)

Na rubnim područjima navedenih katastarskih čestica pronađeno je 5 ulomaka novovjekovne, možda čak recentne keramike. Kao što je navedeno prije, većina polja je zapuštena te su obrasla travom pa terenski pregled nije bio moguć.

Na području sjeverno i sjeveroistočno od utvrde pronađeno je sveukupno 20 ulomaka keramike koji se datiraju u kasni srednji vijek. Ističu se tri ulomka ruba lonca izrazito raščlanjene profilacije (Sl. 23) te dva ulomka lonca s ukrasom načinjenim plitkim rebrenjem i žlijebljenjem (Sl. 24). Radi se o keramici grube fature te crvene, smeđe i sive boje. Također je pronađeno i 8 ulomaka novovjekovne keramike, no može biti i recentna. Uz keramiku pronađen je i ulomak životinjske kosti.

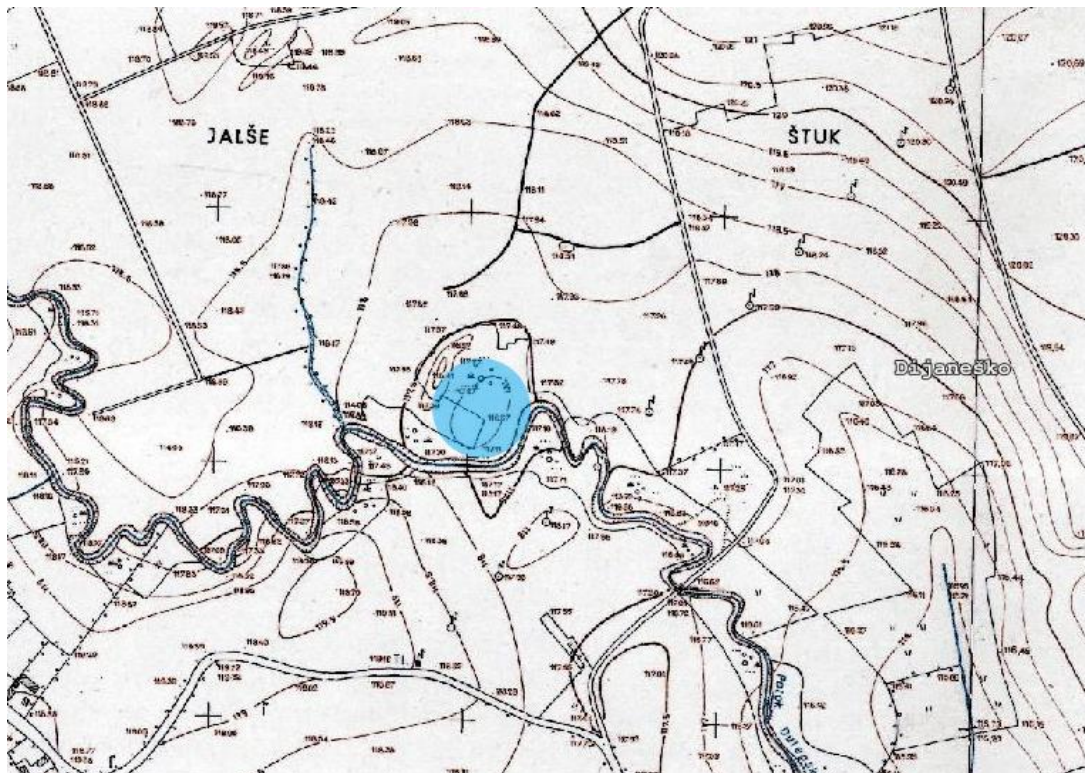
Slika 23 Rakovec, područje sjeveroistočno od utvrde: ulomci rubova posuda raščlanjene profilacije (foto: M. Dorić)

Slika 24 Rakovec, područje sjeveroistočno od utvrde: ulomci posuda ukrašeni rebrenjem i žlijebljenjem (foto: M. Dorić)

4.14.2. UTVRDA DIJANEŠKO I ANALIZA POVRŠINSKIH NALAZA

Na području Zagrebačke županije u selu Dijaneš, općina Vrbovec pregledan je položaj utvrde Dijaneško i okolno područje. Mjesto utvrde danas je područje obraslo šumom stoga metoda površinskog pregleda terena nije bila moguća (Dorić 2021). Južno od utvrde nalazi se potok Dulepska. Lokalni toponimi koji se spominju su Jalše sjeverozapadno te Štuk sjeveroistočno, a položaj utvrde zabilježen je plavom bojom (Karta 5).

Karta 5 Položaj utvrde Dijaneško (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)

Karta 6 Položaj utvrde Dijaneško (izvadak GoogleEarth, uredila: M. Dorić)

Zapadno od utvrde Dijaneško (Karta 6) su obradive površine na kojima su pronađena svega dva ulomka arheoloških nalaza (Sl. 25). Pronađeni su korodirana željezna karika neopredijeljenog razdoblja i ulomak novovjekovne keramike, spojen iz tri dijela te unutarnje zelene glazure.

Slika 25 Položaj zapadno od utvrde Dijaneško: korodirana željezna karika (lijevo) i ulomak iznutra zelenoglazirane posude, spojen iz tri dijela (desno) (foto: M. Dorić)

5. DISKUSIJA

Na početku je objašnjen cilj ovog rada, a to je da će se sagledati stanje istraženosti srednjovjekovnih nalazišta na području Vrbovca i šire okolice te kako arheologija može pridonijeti boljem poznavanju srednjovjekovnih posjeda, utvrda i naselja na istraživanim područjima.

Tablica 1 Arheološka nalazišta na području Vrbovca i okolice te prikaz zastupljenih razdoblja i primijenjenih arheoloških istraživanja (arh. iskop. – arheološka iskopavanja, arh. rek. – terenski pregledi i arheološka rekognosciranja)

	Općina/Grad	Nalazište	prapo vijest	antika	srednj i vijek	novi vijek	arh. iskop.	arh. rek.
1.	Gradec	Grabrić	+		+		+	
2.	Gradec	Salajci – Velike livade				+	+	
3.	Gradec	Haganj – šuma Novakuša	+	+	+	+	+	
4.	Gradec	Cugovec– Lubena			+		+	
5.	Gradec	Cugovec-Barbarsko II	+				+	
6.	Gradec	Cugovec-Barbarsko I	+	+	+		+	
7.	Gradec	Buzadovec-Vojvodice			+		+	
8.	Gradec	Salajci I	+	+	+		+	
9.	Gradec	Lubena – Salajci II	+		+		+	
10.	Vrbovec	Dvor Patačić i kula Zrinski				+	+	
11.	Vrbovec	Prilesje			+			+
12.	Vrbovec	Poljanski Lug		+	+			+
13.	Vrbovec	Čret	+		+			
14.	Gradec	Tučenik – Siget 1			+			+
15.	Gradec	Tučenik – selo 1			+			+
16.	Gradec	Tučenik – selo 2	+		+			+
17.	Gradec	Tučenik – Poljice		+	+			+
18.	Gradec	Buzadovec – Vojvodice jugozapadno od sela	+		+	+		+
19.	Gradec	Buzadovec – Batinovke, Vojvodice	+					+
20.	Gradec	Buzadovec – Grabe 1 Rušćice			+			+

21.	Gradec	Buzadovec – Husarine	+		+	+		+
22.	Gradec	Buzadovec – Grabe 2 Ruščice			+			+
23.	Gradec	Pokasin – Tornjine			+	+		+
24.	Gradec	Festinec – Topolje				+		+
25.	Gradec	Festinec – Dolovje				+		+
26.	Gradec	Pokasin – Lovretovica	+	+	+	+		+
27.	Gradec	Pokasin – Breg – Petrovinec	+					+
28.	Vrbovec	„stara cesta“, Vrbovečki Pavlovec			+	(?)		+
29.	Vrbovec	Budim			+	(?)		+
30.	Vrbovec	Graba			+	(?)		+
31.	Vrbovec	Zvezda			+	(?)		+
32.	Vrbovec	Lukovo - Višegrad			+	(?)		+
33.	Vrbovec	Utvrdna Dijaneško			+		+	+
34.	Preseka	Pirakovec, šuma Lešće			+	(?)		+
35.	Preseka	Ledina			+	(?)		+
36.	Preseka	Mežđevac			+	(?)		+
37.	Preseka	Cirkvišće			+	(?)		+
38.	Rakovec	Utvrdna Rakovec			+		+	+

U tablici 1 prikazana su nalazišta na području grada Vrbovca i okolice te područje općine Gradec. Većina lokaliteta nije arheološki istražena, no ipak, zamijećen je površinski arheološki materijal koji omogućuje okvirnu dataciju. Ukupno je arheološki istraženo 10 lokaliteta, a na preostalim 28 obavljeno je rekognosciranje.

Na pet arheološki iskopavanih lokaliteta (Grabrić, Haganj – šuma Novakuša, Cugovec – Barbarsko I, Salajci I i Lubena – Salajci II) vidljiv je kontinuitet naseljavanja iz prapovijesti, dok su četiri lokaliteta naseljavana u srednjem i/ili novom vijeku, a jedan lokalitet naseljavan je samo u razdoblju prapovijesti.

Kontinuitet naseljavanja od prapovijesti vidljiv je i na pet nalazišta (Čret, Tučenik – selo 2, Buzadovec -Vojvodice, jugozapadno od sela, Buzadovec – Husarine i Pokasin – Lovretovica) koja su otkrivena arheološkim rekognosciranjem. Na nalazištima Poljanski lug i Tučenik – Poljice koja su također otkrivena rekognosciranjem vidljiv je kontinuitet naseljavanja od antike.

Iz tablice 1 također je vidljivo da je većina lokaliteta na prostoru Vrbovca i šire okolice datirana u srednji vijek. Uglavnom se radi o kasnom srednjem vijeku te na 7 nalazišta i prijelaz na novi vijek. Nalazišta koja su obilježena upitnikom („stara cesta“ Vrbovečki Pavlovec, Budim, Graba, Zvezda, Lukovo – Višegrad, Pirakovec šuma Lešće, Ledina, Mežđevac i Cirkvišće) spominju se kao područja koja su naseljavana ili korištena tijekom srednjeg vijeka, no nema površinskog arheološkog materijala koji bi to i potvrdio.

S obzirom na to da velik dio ovih nalazišta nije sustavno istraživano, ne može se sa sigurnošću utvrditi radi li se o kontinuitetu naseljavanja iz prijašnjih razdoblja ili ne. Bitno je i navesti kako je velik dio ovih nalazišta i danas naseljen ili se nalaze u blizini današnjih naselja. Ovaj podatak nam pokazuje da su naši preci birali pogodna mjesta naseljavanja koja i današnje stanovništvo smatra idealnim mjestom za život.

Uz popis i detaljan opis arheološki istraživanih ili rekognosciranih nalazišta, ovaj rad se bavi i arheološkim materijalom koji je sakupljen prilikom terenskog pregleda utvrde Rakovec i utvrde Dijaneško.

Tablica 2 Zastupljenost arheoloških nalaza na pregledanim površinama utvrde Rakovec i okolnog područja (KSV – kasni srednji vijek, NV – novi vijek)

	Središnji dio utvrde	SI dio utvrde	SZ dio utvrde	JI dio utvrde	JZ dio utvrde	k. č. 898	k. č. 902/1	Rubna područja	S i SI od utvrde
Kuhinjska keramika KSV	13	26	22	15	14	48	20		20
Stolna keramika KSV						1			
Tehnička keramika KSV	4	2							
Kuhinjska keramika NV			5		3	23		5	8
Stolna keramika NV						6			
Tehnička keramika NV	11		3		2	3			
metal						7	1		
kosti		1		2		2			1
kovačka zgura						3			

Na području utvrde Rakovec prikupljeni nalazi razvrstani su u tehničku, kuhinjsku i stolnu keramiku. Tehnička keramika se u ovom slučaju odnosi na pećnjake i jedan ulomak šamota od kaljeve peći. Većina pećnjaka koji su pronađeni su zelene glazure ili uopće nemaju glazuru, dok je vrlo mali dio pronađenih pećnjaka smeđe glaziran. Uglavnom se radi o pećnjacima koji su zdjelastog tipa četvrtastog otvora. Ovakav tip pećnjaka se datira u novi vijek.

Prikupljeni nalazi kuhinjske i stolne keramike razvrstani su prema fakturi koja je u ovom slučaju uglavnom gruba, dok su svega pojedini ulomci finije fakture. Ulomci keramike također su razvrstani prema načinu ukrašavanja. Dominantnim su se pokazali načini ukrašavanja urezivanjem vodoravnih linija koje su kod pojedinih ulomaka gusto napravljene, te rebrenje i žlijebljenje koje je uvijek načinjeno plitkim postupkom. Pojedini ulomci keramike pokazali su i druge načine ukrašavanja, kao što je slučaj zvonolikog poklopca s ukrasom valovnice, te ukras na ramenu posude koji je učinjen ubadanjem pomoću drvenog štapića. Uz ukras treba napomenuti da su pojedini ulomci bili i glazirani te se većinom radi o zelenoj glazuri s unutarnje strane lonaca. Ulomci keramike razvrstani su i prema profilaciji rubova, a s obzirom na to da se radi o rubovima koji su raščlanjene profilacije oni se mogu datirati u kasni srednji vijek i novi vijek.

Uz keramički materijal pronađeni su i pojedini ulomci kosti, metala i kovačke zgure. Kao što je već prije spomenuto, nalazi kovačke zgure upućuju na mogućnost postojanja kovačke radionice na području nekadašnje gospoštije Rakovec.

6. ZAKLJUČAK

Srednjovjekovni posjedi Vrbovec i Rakovec nalaze se na brežuljkastom prostoru koji je nekoć bio od velike važnosti s obzirom na to da je pružao prirodnu zaštitu od ne samo prirodnih nepogoda, već i od mogućih napada neprijatelja. Također, ovo područje je plodnog tla te se spominje da je u Rakovcu bio i izvor pitke vode, stoga ne čudi da Rakovec, zajedno s Vrbovcem, postaje kraljevskim dobrom Medvedgrada već 1320. godine te tako ostaje sve do sredine 16. stoljeća (Pajur 2009). I dok je u 14. i prvoj polovini 15. stoljeća Rakovec prosperirao, u drugoj polovini 15. stoljeća dolazi do velikih promjena zbog prodora Osmanlija. Kolomanova cesta koja je prolazila Rakovcem počinje opadati na značaju, dok vrbovečka, koja pruža i kraći put prema moru, dobiva sve više na značaju. Logično je da time Vrbovec dobiva sve više na značaju, a važnost Rakovca opada (Pajur 2009). S obzirom da je o srednjovjekovnom posjedu Dijaneš poznato vrlo malo podataka iz povijesnih izvora, ne zna se kakva je točno bila njegova važnost u prošlosti ovog kraja. Vjerojatno bi daljnja arheološka istraživanja dala uvid u kakav se život odvijao na tom području.

Sam prostor grada Vrbovca i njegove šire okolice je do 2010. godine bio potpuno arheološki ne istražen. Uslijed infrastrukturnih projekata nakon 2010. godine odvija se po tom pitanju veliki pomak te je došlo do arheoloških iskopavanja, uglavnom zaštitnog karaktera na deset nalazišta. Uočava se izostanak ciljanih i sustavnih istraživanja. Devet istraživanih arheološki iskopanih lokaliteta istraživano je na područjima gradnje cesta ili željezničke pruge, a jedno (park Vrbovec) radi potreba uređenja gradskog središta. Na području grada Vrbovca i njegove okolice uglavnom su izvršeni terenski pregledi, ali koji su ipak pokazali da ovo područje ima potencijala za daljnja i detaljnija istraživanja. Svakako bi postojanje muzejske ustanove i stručne osobe, arheologa, unaprijedilo poznavanje arheološke slike vrbovečkog kraja. Ipak, arheologija je svojim metodama, nakon 2010. godine, uvelike unaprijedila poznavanje srednjovjekovne naseljenosti vrbovečkoga kraja, kao i naseljenost u ostalim arheološkim razdobljima.

Iz istraživanja provedenih u ovome diplomskome radu slijede i odgovori na pitanja koja su postavljena u uvodnome dijelu rada.

Od deset arheološki istraživanih (iskopanih) lokaliteta, većina ih je višeslojnih. Na tri od njih nisu zamijećeni objekti i nalazi iz razdoblja srednjeg vijeka. Na dva lokaliteta srednji vijek je jedino razdoblje naseljavanja, a na dva novi vijek je jedino razdoblje naseljavanja

položaja. Na ostalih pet zabilježene su sljedeće kombinacije naseljavanja: prapovijest – srednji vijek (2 lokaliteta), prapovijest – antika – srednji vijek (2 lokaliteta) i prapovijest – antika – srednji vijek – novi vijek (1 lokalitet).

Iako rekognosciranja ne daju sigurne (konačne) podatke o dataciji lokaliteta, sagledamo li i njihove rezultate zajedno s rezultatima iskopanih nalazišta, tada dobivamo sljedeću sliku za ukupno registriranih 38 lokaliteta:

- prapovijest: 3 lokaliteta
- srednji vijek: 7 lokaliteta + 9 vjerojatnih = 16 lokaliteta
- novi vijek: 4 lokaliteta
- prapovijest – antika – srednji vijek: 2 lokaliteta
- prapovijest – antika – srednji vijek – novi vijek: 2 lokaliteta
- prapovijest – srednji vijek: 4 lokaliteta
- prapovijest – srednji vijek – novi vijek: 2 lokaliteta
- antika – srednji vijek: 2 lokaliteta
- srednji vijek – novi vijek: 3 lokaliteta

Od 38 lokaliteta, na njih 31 odvijao se život i u srednjem vijeku. Uočljivo je da se u srednjem vijeku naseljavanje većinom odvija na položajima s kontinuitetom naseljavanja iz starijih razdoblja (12), iako je zabilježen i dosta visok broj jednoslojnih srednjovjekovnih arheoloških nalazišta (7+9?). Srednji vijek se najučestalije pojavljuje na položajima starijih prapovijesnih naselja, dok je antika općenito na ovom području slabije zastupljena. Na sedam lokaliteta koja su bila naseljena u srednjem vijeku ili u srednjem vijeku i u starijim razdobljima život se nastavlja i u novome vijeku. To bi značilo da novovjekovno društvo u pravilu izabire druge i drugačije lokacije za formiranje svojih naselja, što ukazuje i na nove potrebe novovjekovnih zajednica. U vidi svakako valja imati i ograničenost podataka (ograničen broj rekognosciranja i arheoloških iskopavanja).

Posebno se ističe područje utvrde Rakovec na kojoj su pronađeni brojni arheološki nalazi te sam mišljenja da bi se daljnjim, sustavnim arheološkim istraživanjima došlo do mnogo važnih podataka. Rekognosciranja rakovečke utvrde i okolnih oranica ukazala su na visoku koncentraciju površinskih kasnosrednjovjekovnih nalaza na oranicama na k. č. 898 i 902/1 koje su udaljene od same utvrde preko 100 metara južnije što bi ukazivalo na postojanje sela, tj. naselja u neposrednoj blizini utvrde tijekom njezine egzistencije. Jednako tako na istim površinama zamjećuje se velik broj novovjekovnih nalaza te se čini da naselje nije mijenjalo

poziciju niti u novome vijeku, egzistirajući u okolici utvrde tijekom vremena kada je ona bila u vlasništvu obitelji Zrinski. Iako je utvrda stradala u seljačkoj buni 1755. godine, život se u naselju očito odvija dalje sve do današnjih dana, tj. do suvremenog naselja Rakovec.

7. POPIS LITERATURE

- Adamček, J. (1980). *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb: JAZU.
- Bodružić, M. i Martinov, D. (2012). Cugovec – Barbarsko 2 (AN 3), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8/2011, 265-267.
- Bojničić, I. (1995). *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg: Golden marketing.
- Bösendorfer, J. (1994). *Crtice iz slavonske povijesti*, Vinkovci: Slavonica.
- Buturac, J. (1984a). *Vrbovec i okolica 1134 – 1984*. Vrbovec: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda.
- Buturac, J. (1984b). Popis župa zagrebačke županije 1334. i 1501., *Starine JAZU*, Vol. 59, 43-108.
- Dizdar, M. i Ložnjak Dizdar, D. (2011). Probna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi auto-ceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac - *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VII, 54-56.
- Dizdar, M. i Ložnjak Dizdar, D. (2013). Zaštitna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi autoceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac - *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 93-97.
- Dorić, M. (2021). Terenski pregled utvrde Rakovec i utvrde Dijaneško 2020, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 17/2020 (u tisku).
- Drnić, I. (2013). Cugovec – Barbarsko 1 (AN 2), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 9/2012, 293-295.
- Hustić, K. (2017). Salajci I, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 13/2016, 298-299.
- Jaklinović, A. (2018). *Topografija Vrbovca i okolice do 1400. godine*, neobjavljeni diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Jakovljević, G. (2012.) Haganj – šuma Novakuša, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8/2011, 271-273.
- Klaić, N. (1987). *Medvedgrad i njegovi gospodari*. Zagreb: Globus.

- Kruhek, M. (1995). Vrbovec, vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sastavu krajiške granične obrane. U: *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvoga pisanog spomenika o Vrbovcu*, urednik: Čegec, B., Vrbovec: Matica hrvatska.
- Kukuljević Sakcinski, I. (1862). *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 1. Zagrabiae: Velocibus typis dris. Ludovici Gaj.
- Lapić, J. (2017). Lubena – Salajci II, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 13/2016, 296-297.
- Laszowski, E. (1921). *Iz prošlosti Vrbovca, rodnoga mjesta hrvatskoga bana Petra grofa Zrinskoga. O 300 - godišnjici njegovog rođenja (1621. - 1921.)*. Zagreb: Braća hrvatskoga zmaja.
- Lopašić, R. (1885). Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu. *Starine JAZU*, Vol. 17, 151 – 232.
- Ložnjak Dizdar, D. i Tkalčec, T. (2014). Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec). *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. X, 182-191.
- Martinov, D. (2013). Haganj – šuma Novakuša, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 9/2012, 312-314.
- Matošić, L. (1859). Nješta od Rakovca. *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku*, Vol. 5, 341 – 344.
- Pajur, F. (2009). Kako je Vrbovec postao središnje mjesto okolice. *Kaj*, Vol. 42, 61-76.
- Pajur, F. (2011). Rakovečka trasa “vojničke” ili Kolomanove ceste. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 29, 23-37.
- Pajur, F. (2016). Rakovec (Rokonuk) kao centralni posjed okolice. *Kaj*, Vol. 49 (235) (3-4 /340-341/), 87-116.
- Pajur, F. (2017). Rakovečki purgari (Oppidani Rakonczenses). *Kaj*, Vol. 50 (239) (5-6 /348-349), 81-115.
- Pajur, F. (2019). Rakovečka crkva, župa i žitelji u prošlosti. *Kaj*, Vol. 52 (244) (3-4 /358-359/), 91-131.

- Paskojević, K. (2012). Cugovec – Lubena (AN1), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8/2011, 267-268.
- Pavleš, R. (2020). *Križevački, kalnički i vrbovečki kraj u srednjem vijeku*, Koprivnica: Meridijani.
- Szabo, G. (1920). *Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Tkalčec, T. (2004). *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, neobjavljeni magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tkalčec, T. (2013). Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola. *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 76-87.
- Tkalčec, T. i Sekelj Ivančan, T. (2013). *Arheološko nalazište Buzadovec – Vojvodice*, deplijan izložbe, Vrbovec: Pučko otvoreno učilište Vrbovec.
- Tkalčec, T. (2015a). Lokalitet Dijaneš – utvrda Dijaneško, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 255-256
- Tkalčec, T. (2015b). „Terenski pregledi okolice grada Vrbovca tijekom 2014. godine, Zagrebačka županija“. *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XI, 116-127.
- Tkalčec, T. i Ložnjak Dizdar, D. (2015a). Terenski pregled predjela desne obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Repinec, Festinec, Pokasin, Špiranec). *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XI, 109-115.
- Tkalčec, T. i Ložnjak Dizdar, D. (2015b). Gradec – područje općine (Pokosin, Festinec), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 257-259.
- Tkalčec, T. (2018). Sondažna arheološka istraživanja oko Kule Zrinski i Dvora Patačić u središnjem gradskom parku u Vrbovcu 2017. godine. *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XIV, 92-109.
- Tonc, A. (2013a). Zaobilaznica Zagreba – cesta čvor Prilesje – Kloštar Ivanić – Ivanić-Grad i čvor Sveta Klara, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 9/2012, 331-333.
- Tonc, A. (2013b). Terenski pregledi područja izgradnje novih cestovnih pravaca na teritoriju Zagrebačke i Istarske županije. *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 175-182.
- Vrkić, Š. (2012) Salajci – Velike livade (AN 2), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8/2011, 278-279.

8. POPIS IZVORA

Službene mrežne stranice grada Vrbovca: <https://vrbovec.hr/2016/06/02/o-gradu-vrbovcu/>
(pristupljeno 17.2.2023.)

<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2825> (pristupljeno 17.2.2023.)

Službene mrežne stranice općine Rakovec: <https://www.rakovec.hr/2010/03/30/geografski-poloaj/> (pristupljeno 17.2.2023.)

Službene mrežne stranice općine Rakovec: <https://www.rakovec.hr/2010/03/30/reljef-i-tlo/>
(pristupljeno 17.2.2023.)

9. POPIS PRILOGA

Karta 1 Prikaz položaja grada Vrbovca (1) i istraživanih lokaliteta: utvrda Dijaneško (2) i utvrda Rakovec (3) (izvadak TK 1 : 25 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)	12
Karta 2 Prikaz arheoloških istraživanja na području grada Vrbovca i okolice, te općine Gradec. Crvene brojke – lokaliteti otkriveni terenskim pregledom, crne brojke – arheološki iskopavani lokalitet. Zeleno – prapovijest, crveno – srednji vijek, žuto – srednji i novi vijek, plavo – novi vijek, narančasto – razdoblja od prapovijesti do novog vijeka (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)	21
Karta 3 Položaj utvrde Rakovec (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)	32
Karta 4 Položaj utvrde Rakovec (tamnocrveno) i okolno područje (izvadak GoogleEarth, uredila: M. Dorić).....	33
Karta 5 Položaj utvrde Dijaneško (izvadak TK 1 : 5 000, Državna geodetska uprava, uredila: M. Dorić)	49
Karta 6 Položaj utvrde Dijaneško (izvadak GoogleEarth, uredila: M. Dorić).....	50
Slika 1 Utvrda Rakovec – središnji dio: lomci pećnjaka zelene glazure (foto: M. Dorić)	34
Slika 2 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci pećnjaka bez glazure (1-2) i smeđe glazure (3-4) (foto:M. Dorić)	34
Slika 3 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci rubova lonaca zeleno glazirane unutrašnje stijenke (1-2) i bez glazure (3) (foto: M. Dorić).....	35

Slika 4 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomci lonaca ukrašeni urezivanjem (1) i žlijebljenjem i rebrenjem (2-3) (foto: M. Dorić).....	35
Slika 5 Utvrda Rakovec – središnji dio: ulomak noge tripoda (foto: M. Dorić).....	36
Slika 6 Utvrda Rakovec – sjeveroistočni dio: ulomci rubova lonaca (foto: M. Dorić)	37
Slika 7 Utvrda Rakovec – sjeveroistočni dio: ulomci lonaca ukrašeni urezivanjem (1-2) i žlijebljenjem i rebrenjem (3) (foto: M. Dorić)	37
Slika 8 Utvrda Rakovec – sjeverozapadni dio: ulomak ruba lonca (foto: M. Dorić).....	38
Slika 9 Utvrda Rakovec – sjeverozapadni dio: ulomci lonaca s ukrasom niza vodoravnih linija (1-3), snopova vodoravnih linija (4-5) i žlijebljenja i rebrenja (6) (foto: M. Dorić)	38
Slika 10 Utvrda Rakovec – jugozapadni dio: ulomci lonaca s ukrasom rebrenja i žlijebljenja (1-2) i gustih vodoravnih linija (3) (foto: M. Dorić)	39
Slika 11 Utvrda Rakovec, katastarska čestica 898: ulomci željeznih predmeta (foto: M. Dorić)	40
Slika 12 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci kovačke zgure (foto: M. Dorić)	41
Slika 14 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci glazirane novovjekovne keramike (foto: M. Dorić)	42
Slika 15 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomak ručke vrča, novi vijek (foto: M. Dorić).....	42
Slika 16 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomak dna čaše bez glazure (foto: M. Dorić).....	43
Slika 17 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci dna posuda bez glazure (foto: M. Dorić).....	43
Slika 18 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci rubova posuda bez glazure (foto: M. Dorić).....	44
Slika 19 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomci posuda ukrašeni urezivanjem vodoravnih linija (foto: M. Dorić). 44	
Slika 20 Utvrda Rakovec, k.č. 898: ulomak posude ukrašen ubadanjem (foto: M. Dorić)	45
Slika 21 Utvrda Rakovec, k.č. 902/1: ulomak poklopca zvonolikog tipa s ukrasom valovnice (foto: M. Dorić)	46
Slika 22 Utvrda Rakovec, k.č. 902/1: ulomci posuda ukrašeni rebrenjem i žlijebljenjem (1) i nizom vodoravnih linija (2) (foto: M. Dorić)	46
Slika 23 Utvrda Rakovec, k.č. 902/1: ulomci posuda grube fakture (foto: M. Dorić).....	47
Slika 24 Rakovec, područje sjeveroistočno od utvrde: ulomci rubova posuda raščlanjene profilacije (foto: M. Dorić)	48
Slika 25 Rakovec, područje sjeveroistočno od utvrde: ulomci posuda ukrašeni rebrenjem i žlijebljenjem (foto: M. Dorić).....	48
Slika 26 Položaj zapadno od utvrde Dijaneško: korodirana željezna karika (lijevo) i ulomak iznutra zelenoglazirane posude, spojen iz tri dijela (desno) (foto: M. Dorić)	50

Tablica 1 Arheološka nalazišta na području Vrbovca i okolice te prikaz zastupljenih razdoblja i primijenjenih arheoloških istraživanja (arh. iskop. – arheološka iskopavanja, arh. rek. – terenski pregledi i arheološka rekognosciranja)	51
Tablica 2 Zastupljenost arheoloških nalaza na pregledanim površinama utvrde Rakovec i okolnog područja (KSV – kasni srednji vijek, NV – novi vijek)	53

Stanje istraženosti srednjovjekovnih utvrda, posjeda i naselja na području Grada Vrbovca i okolice

SAŽETAK

U ovom radu obrađuju se povijesni posjedi Vrbovec, Rakovec i Dijaneš te se opisuju utvrde u Vrbovcu, Rakovcu i Dijanešu koje su poznate samo iz povijesnih izvora. Obrađuju se arheološki lokaliteti na širem području grada Vrbovca i na području općine Gradec. Većina lokaliteta istraživana je zbog gradnji cesta i željezničke pruge, dok su drugi lokaliteti istraženi terenskim pregledom. Obrađuje se arheološki materijal prikupljen terenskim pregledom područja utvrde Rakovec i utvrde Dijaneško. Terenski pregled obavljen je u ožujku 2020. godine te je sakupljeno mnoštvo materijala na području utvrde Rakovec, uglavnom kuhinjsko posuđe, no pronađen je i materijal tehničkog karaktera (pećnjaci) te ulomci metala i kovačke zgure što može upućivati na moguću lokalnu kovačku radionicu. Na području utvrde Dijaneško pronađena su svega dva ulomka arheološkog materijala. Arheološki materijal pronađen na prostoru obiju utvrda datira se u razdoblja kasnog srednjeg i novog vijeka.

Ključne riječi: Vrbovec, utvrda Rakovec, utvrda Dijaneško, keramika, kasni srednji vijek, novi vijek

The State of Research of Medieval Fortifications, Estates and Settlements in the Area of the Town Vrbovec and its Surroundings

SUMMARY

This paper deals with the historical estates of Vrbovec, Rakovec and Dijaneš and describes the fortifications in Vrbovec, Rakovec and Dijaneš which are known only from historical sources. The archaeological sites that are discussed are positioned in the wider area of the Vrbovec town and the municipality of Gradec. Most of the sites were researched due to the construction of the motorways and railways, while other sites were researched by field survey. The archaeological finds collected during the field survey of the Rakovec and Dijaneško fort areas is processed. The field survey was carried out in March 2020. Numerous archaeological finds were collected in the area of the Rakovec fort, mainly kitchenware, however the material of technical nature, such as stove tiles, fragments of metal and blacksmith slag were also found, which may point to a possible local blacksmith workshop. Only two fragments of archaeological finds were found in the area around the Dijaneško fort. The archaeological finds found in the area of both forts date back to the late middle and modern ages.

Key words: Vrbovec town, Rakovec fort, Dijaneško fort, ceramics, late middle ages, modern ages